

OTDK - Dolgozat

Tóth Viktor

BA

2012

Az oknyomozó újságírás jogi szabályozása
The legal regulation of investigative journalism

Kézirat lezárása: 2012. december 28.

Tartalomjegyzék:

I. BEVEZETÉS.....	4
II. AZ OKNYOMOZÓ ÚJSÁGÍRÁS, MINT MŰFAJ	6
II. 1. Az oknyomozó újságírás kialakulása	8
II. 2. Az oknyomozás „berobbanása” a köztudatba.....	9
II. 3. A műfaj jelenlegi helyzete.....	12
II. 4. Az oknyomozó újságírás története hazánkban.....	15
III. AZ OKNYOMOZÓ ÚJSÁGÍRÁS MÓDSZERTANA.....	20
III.1. Forráskezelés.....	22
III. 1.1. Az írott források fajtái és használatuk	22
III. 1.2. Az „emberi források” kezelése, kérdezéstechnikák	23
III. 2. Etikai szabályok	25
III. 3. Jogi szabályozás	27
III.3.1 Forrásvédelem szabályozása az Európai Unióban	27
III.3.2 Beszélgetés Cseh Gabriella médiajoggal.....	29
IV. OKNYOMOZÁS A GYAKORLATBAN.....	33
IV. 1. Pethő András cikksorozata a Közgép Zrt-ről	33
IV. 2. Négy mélyinterjú értékelése.....	40
V. ÖSSZEGZÉS	43
MELLÉKLETEK:	49

I. Bevezetés

Az oknyomozó-tényfeltáró újságírás az utóbbi évtizedekben terjedt el hazánkban. A rendszerváltás után több olyan komoly társadalmi és politikai következményekkel járó ügyet is sikerült felderíteniük az újságíróknak, amelyek népszerűbbé tették ezt a műfajt. Példaként elég, ha csak annyit említünk: olajügylet, Postabank-botrány, Kulcsár-ügy, manapság pedig Schmitt Pál plágium ügye. Az oknyomozó újságírás műfajának megítélése meglehetősen ellentmondásos. Sokak szerint eltűnőben van a szakma a maga klasszikus értelmében. Manapság már az információs társadalom korában, amikor az interneten keresztül gyakorlatilag minden másodpercben új hatás ér minket, meglehetősen időigényes egy jó tényfeltáró cikk megírása, hiszen akár hónapokba is beletelhet. Ezen felül pedig plusz költségeket jelent a szerkesztőségnek, miközben a bevételt nem növeli jelentős mértékben. A szerkesztőség emellett még kockázatokat is vállal. Sokszor szembe kell néznie azzal, hogy a cikkben szereplő személy jogi úton vehet elégtételt az őt ért esetleges sérelmekért, illetve azzal is, hogy adott esetben akár tulajdonosi érdekeket sérthet a cikk megjelenése. A szakma általános megítélése is vegyes, hiszen nem egységes az álláspont abban, hogy „meddig mehet el” egy újságíró a tények feltárásának során, s milyen szabályokat szeghet meg bizonyos esetben. Ezért a közvélemény sem mindig „hősként” kezeli az újságírót, hanem elítélheti, függetlenül attól, hogy jól végezte a munkáját, avagy sem.

Magyarországon a minőségi, főként politikai lapok rendszeresen közölnek oknyomozó cikkeket és a két vezető hírportál (Index és az [origo]) is gyakran közöl ilyen témájú anyagokat. A televízióban például a Hír Tv Célpont című műsorában, illetve az RTL Klub Házon kívül című adásában találkozhatunk tényfeltáró riportokkal. Témaválasztásom oka többértű. Egyrészt hazánk elég „előkelő” helyen áll korrupció terén¹, és ennek javításában a korrupciós ügyek leleplezésével az oknyomozó újságírás segíthet. Másrészt kíváncsi voltam arra, hogyan alkalmazzák az ismert módszereket az oknyomozó újságírók, mit gondolnak a műfaj magyarországi

¹<http://www.origo.hu/itthon/20111201-transparency-international-nem-csokken-a-korrupcio-magyarorszagon.html> Letöltés dátuma: 2012-02-14

helyzetéről, hogyan látják az oknyomozás jövőjét, illetve miért tartják fontosnak a szakmájukat. Célom továbbá, hogy választ kapjak arra a kérdésre, hogy van-e az oknyomozó újságírásnak létjogosultsága, jövője hazánkban.

Dolgozatomban a rövid elméleti és történeti áttekintés néhány közismert példával kívánom szemléltetni a műfaj fontosságát a közéletben. Ezen felül egy konkrét cikksorozat alkotási folyamatát is bemutatom a szerző, Pethő András segítségével. Annak érdekében, hogy bepillantást nyerhessek a tényfeltáró újságírók tevékenységébe, a szakma négy képviselőjével készítettem interjút. Arra is kíváncsi voltam, vajon mennyire nehezíti az újságírók munkáját az új médiatörvény, ezért megkérdeztem Cseh Gabriella médiajogászt, neki mi a véleménye, mennyire szigorúak a forrásvédelemmel kapcsolatos magyar szabályok.

Arra is kíváncsi voltam, vajon mennyire nehezíti az újságírók munkáját az új médiatörvény, ezért megkérdeztem Cseh Gabriella médiajogászt, neki mi a véleménye, mennyire szigorúak a forrásvédelemmel kapcsolatos magyar szabályok.

II. Az oknyomozó újságírás, mint műfaj

Mi is pontosan az oknyomozó újságírás, és miben különbözik a hagyományos újságírástól? A fogalom meghatározásánál szükséges megjegyezni azt is, hogy még a szakértők álláspontja sem teljes mértékben egységes a kérdéskört illetően.² Sokan úgy gondolják, az oknyomozói munka semmiben nem különbözik más újságírói tevékenységektől. Mások szerint külön műfajt alkotnak az ilyen témájú cikkek, mivel másfajta munkamódszerekkel és (rendszerint) jóval több idő alatt alkot szellemi terméket egy oknyomozó újságíró. A tényfeltáró újságíró feladata kideríteni azokat az információkat, amelyeket valamilyen okból el akarnak titkolni, valamint azonosítani és nyilvánosságra hozni a hatalmon lévők azon cselekedeteit, amelyek ellentétesek a hatályos törvényekkel, visszaélnek a közönség bizalmával, és amelyek a közpénzek jogosulatlan eltulajdonításával, magán zsebbe történő juttatásával függnék össze.

Hugo de Burgh³ szerint:

„Az oknyomozó újságíró az a buzgó kolléga, aki foglalkozásszerűen üzi az igazság kiderítését, s minden lehetséges médiumban felhívja a figyelmet a mulasztásokra. E ténykedést szokás oknyomozó vagy tényfeltáró újságírásnak nevezni, megkülönböztetendő a detektívek, jogászok, számvevők és szabályozó testületek buzgólkodásától. A különbség legfőbb ismérvei, hogy az oknyomozás célpontja nem meghatározott, törvény nem támogatja, és a nyilvánosságra apellál.”

Az oknyomozó újságírás a sajtóműfajok közül leginkább a riporthoz áll a legközelebb. Bernáth László szerint⁴ a riport fajtái: szociografikus riport, kisriport, állapotriport, portré riport, külpolitikai riport és oknyomozó riport. A tényfeltáró riport abban különbözik a többi riportfajtától, hogy jóval több kutatómunkával jár az elkészítése, valamint nélkülöz fiktív elemeket. A tényfeltáró riportnak nagyon is ragaszkodnia kell a tényekhez, hiszen rendszerint törvénysértést vagy a törvénnyel

²Vajda Éva-Ószabó Attila: A valóság nyomában. *Médiakutató*, 2001 Nyár, *oldalszám!*

³ Hugo de Burgh (szerk.): *Oknyomozó újságírás*. Jászóveg Műhely Kiadó, Budapest, 2005. 21. old.

⁴ Bernáth László (szerk.): *Új Műfajismeret*. Sajtóház Lap- és Könyvkiadó kft. Bp., 2002. 71. old

való visszaélést állapít meg, így tehát semmiképpen sem jelenhet meg benne az oknyomozó véleménye. A riport ugyan átmeneti műfaj a hírközlő és a véleményközlő műfajok között, de az oknyomozó riport a hírközlő műfajok közé sorolandó. Terjedelme változó, de nagyon ritka a rövid oknyomozó írás. Általában cikksorozatokban jelentetnek meg egy-egy témát, mert az első cikk közlése után gyakran értesül újabb információról az újságíró, valamint a riport alanyának reakciója, az esetleges bírósági eljárások kimenetele is „megkívánja” a riport folytatását.

A Mong Attila és Vajda Éva által írt kézikönyvben⁵ a fogalom alábbi magyarázatát találhatjuk: „Oknyomozó újságírásnak azt tekintjük, ami az újságíró saját munkájának, nyomozásának az eredménye, nem egyedi eseteteket, hanem rendszerszerű problémákat mutat be a sztorikon keresztül: korrupciót, hatalommal való visszaélést vagy egyéb hibás működést, a társadalmat érintő komplex problémákat tár fel s hibás, rosszul működő folyamatok, jelenségek jobbítására hívja fel a figyelmet.”

Az oknyomozó újságíró tehát megtalálja a hibát a rendszerben, és erre fel is hívja a figyelmet.

Mik a jó oknyomozó újságíró ismérvei? ⁶

Alaposság: minden érintettet megkérdez, és minden szálon végigfut, ahol csak lehet.

Kitartás: sose adja fel, legyen agresszív, rámenős, ha kell!

Jó kommunikációs készség: kapcsolatteremtő és kapcsolattartó képességének alkalmazása nagyon fontos.

Kreativitás: látnia kell elsőre össze nem illő dolgok közt is a logikai kapcsolatot, fel kell ismernie mik a lényeges mozzanatok és mik a másodlagos jelentékenységgel bírók egy ügy során.

⁵ Mong Attila- Moskovits Ákos-Vajda Éva: *Oknyomozó Újságírás* / Hallgatói kézikönyv. Független Médiaközpont, Budapest, 2009. 67. old.

⁶ Mong Attila-Moskovits Ákos-Vajda Éva: *Oknyomozó Újságírás* / Hallgatói kézikönyv. Független Médiaközpont, Budapest, 2009. 14-16. old.

Nagyon fontos a diszkréció is. Ha az újságíró információforrása azt kéri, hogy a neve maradjon titokban a cikk írója köteles tiszteletben tartani, kivéve abban az esetben, ha a törvény erre kötelezi. Erről bővebben a Jogi szabályozás című fejezetben írok majd.

II. 1. Az oknyomozó újságírás kialakulása⁷

Mint azt már az előzőekben említettem, az oknyomozó újságírást sokan nem választják el élesen a hagyományos újságírástól, én azonban a történeti áttekintés során elsősorban az oknyomozó újságírás létrejöttének folyamatát szeretném bemutatni. A kezdetben hírleveleket majd kereskedelmi híreket közlő sajtóban még nem jelent meg az oknyomozás eszméje. Akit a műfaj előfutárának nevezhetünk, a szépirodalomban alkotott maradandót. Ő nem más, mint a híres regényíró, Émile Zola⁸. Egyik legkiválóbb regényében a bányászok életéről ír. A szerzőnek ahhoz, hogy hiteles képet adhasson olvasóinak, meg kellett ismerkednie a bányászok által végzett mindennapi fizikai munka viszonyaitól, a munkásokról festett reális képet.

Az első valódi oknyomozó riportnak számító írást a brit William Thomas Stead⁹ készítette. Stead többek közt arról is híres, hogy nagy szellemidéző lévén egy regényében gyakorlatilag megjósolta a Titanic katasztrófáját. Húsz évvel később a hajó fedélzetén utazott, ő is odaveszett a hajó elsüllyedtével. Stead a Pall Mall Gazette főszerkesztőjeként 1885-ben kampányt indított a gyermekprostitúció ellen. A rendkívül elkeserítő helyzet bemutatására megszervezte a 13 éves Eliza Armstrong, egy kéményseprő lányának a saját maga részére történő „megvásárlását”. Az 1885-ben megjelent „The Volation of Virgins, the Report of Our Secret Commission” (Szüzek megerőszakolása, beszámoló egy titkos megbízásról) című ötoldalas írása rendkívül őszinte stílusban számolt be a témáról. A leleplezésnek köszönhetően a büntetőjogi törvényt szigorították, ugyanakkor Steadet börtönbüntetésre ítélték. Ettől kezdve folyamatosan jelentek meg a mindenkori hatalom visszaéléseit firtató cikkek.

⁷ Hugo de Burgh (szerk.): Oknyomozó újságírás. Jászóveg Műhely Kiadó, Budapest, 2005. 41-60. old.

⁸ <http://www.literatura.hu/irok/real/zola.htm> Letöltés dátuma: 2012-02-13

⁹ <http://kivultagasabb.posttr.hu/a-legnagyobb-botranyok-es-leleplezesek> Letöltés dátuma: 2012-02-12

II. 2. Az oknyomozás „berobbanása” a köztudatba

A műfaj tulajdonképpen a Watergate-botrány¹⁰ miatt vált világhírűvé. 1972. június 17.-én tetten érték öt férfit, amint a Demokrata Párt választási központjában, a Watergate-szállóban lehallgató készülékeket szereltek fel. A valóság produkálta politikai krimiben kulcsszerep jutott két washingtoni újságírónak, Bob Woodwardnak és Carl Bernsteinnek, akik lecsaptak a sztorira, és a kételyek, tagadások, fenyegetések ellenére is kitartottak, amíg ki nem derítették az igazságot. A vizsgálat során kiderült, hogy a betörők kapcsolatban álltak a Richard Nixon újraválasztását szervező republikánus bizottsággal. A hír a legnagyobb amerikai belpolitikai botrány kezdetét jelentette, az egyetlen olyan botrányét, amely egy épp hatalomban lévő elnök lemondásával végződött. A Fehér Ház először megkísérelte elsimítani a botrányt; okmányok tűntek el, Nixon elnök megtagadta a Fehér Házban történt beszélgetéseit rögzítő magnószalagok kiszolgáltatását. 1973-ban az amerikai média alig foglalkozott mással, mint ezzel a politikai botránnal, ami Nixonnak igen komoly problémát okozott. Először tagadta, ugyanis azt, hogy tudott volna az újraválasztási bizottság piszkos ügyeiről, ám a hangfelvételek ennek ellenkezőjét bizonyították. Ugyanakkor a nyilvánosságra hozott szalagokon semmi nem utalt arra, hogy részt vett volna a betörés kitervelésében, vagy, hogy egyáltalán tudott volna róla. 1974-ben Richard Nixon politikai hatalma rendkívül meggyengült, a szenátusban a támogatottságát elveszítette, így 1974. augusztus 9-én lemondott az elnöki posztról. Bukását leginkább az ügy eltussolásának szándéka okozta. A szalagokról (többszöri törléssel) eltávolítottak 18,5 percet. Később ezt arra fogták, hogy Nixon káromkodott azokon a részekén és mivel szégyellte, ezért kellett törölni. Nixon hatalma jelentős mértékben meggyengült, és le kellett mondani. Utóda, a republikánus Gerald Ford, rövid időn belül felmentette Nixont. (sokak szerint ez alku volt köztük, Nixon lemond, ezért cserébe nem kell börtönbe vonulnia). Az ügyről film is készült. *Az elnök emberei* (All the President's Men) címmel, melyet Woodward és Bernstein könyve alapján Alan J. Pakula rendezett. Az alkotást négy Oscar díjjal jutalmazták. A film rendkívül valósághűen mutatja be az akkori viszonyok közti oknyomozó újságírás módszereit, az etikai dilemmákat, és a

¹⁰ <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=472> Letöltés dátuma: 2012-03-20

forrásszerzés nehézségeit. A két újságíró munkáját egy Mély Torok álnévű informátor segítette „iránymutatásokkal”. Az amerikai *Szövetségi Nyomozó Iroda* (FBI) egykori második embere, Mark Felt¹¹ volt, a rejtélyes titkok kiadója. A 2008-ban elhunyt informátor iránymutatásokkal látta el a két újságírót, akik megesküdtek, hogy Felt halála előtt nem adják ki forrásukat. Így is történt, Felt maga fedte fel magát 2005-ben. Nixon bukását közvetlenül tehát nem az újságírók okozták, de a botrány kirobbanásában elvülhetetlen érdemeik vannak, a mai napig ezt az ügyet tartják, minden idők egyik legnagyobb leleplezésének.

Nixon visszavonulva birtokára az emlékiratain kezdett dolgozni. Ekkor jött egy felkérés, miszerint David Frost az ismert műsorvezető-riporter kér tőle interjút. Frost nagyon sok pénzt fizetett az interjúért, Nixon pedig az amerikaiak szimpátiáját szerette volna visszanyerni. Az interjú során a két férfi nagy küzdelmet vívott a saját céljaik elérése érdekében. Nixon végül elismerte bűnösségét. A témáról film is készült *Frost/Nixon*¹² címmel. A 2008-ban bemutatott alkotásban láthatjuk egyébként, hogy az interjú módszerével is hatásosan lehet nyomozni.

Ezt követően a az oknyomozó újságírás népszerűsége megnőtt, és szaporodni kezdtek az ilyen témájú televízió műsorok is, saját stábbal rendelkeztek és több remek oknyomozó riporterrel, akik főállásban üzték szakmájukat és eltökélt szándékuk volt a társadalmat érintő „titkok” feltárása. A televízióban sokkal érzékletesebben lehet bemutatni egy ilyen témát. Interjúkkal, bejátszásokkal körítve pedig a hatás sokkal nagyobb.

Egyik legismertebb példa a *60 minutes*¹³ című műsor, amelynek önálló, mindenkitől jól elkülöníthető arculatot és műsorstruktúrát sikerült megalkotnia. A *CBS televízióban* sugárzott műsor eleinte kéthetente volt látható és 1968 szeptemberében kezdte el adását. Mike Wallace¹⁴, a műsor legendás riportere a szerkesztőséggel együtt találta ki a műsorban ma is használatos programformátumot.

¹¹ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20050601felfedte.html> letöltés dátuma: 2012-03-05

¹² http://www.port.hu/frostonixon/pls/fi/films.film_page?i_film_id=97567 letöltés dátuma: 2012-04-10

¹³ <http://www.cbsnews.com/sections/60minutes/main3415.shtml> Letöltés dátuma: 2012-03-15

¹⁴ <http://www.origo.hu/teve/20120408-elhunyt-mike-wallace-amerikai-teves-legenda.html> Letöltés dátuma: 2012-03-25

Mivel itt nincs műsorvezető, a szegmenseket, riportokat a témát feldolgozó riporter vezeti fel, egy egyszerű, fekete háttér előtt ülve. Ez egy személyesebb, ember közelebb milliőt varázsol a nézők elő, mely azt sugallja, hogy az őt érintő igen fontos ügyekről lesz szó. A témaválasztás során általában olyan történeteket dolgoznak fel, amik széles érdeklődésre számíthatnak, megpróbálnak egy személyre összpontosítani, és ezáltal az ő történetén keresztül kibontani a sztori szálait.

A műsor az egyik legsúlyosabb támadást intézte a dohányipar ellen a Wigand¹⁵ ügyben.

Jeffrey Wigand, egy nagy dohánygyártó cég volt kutatási igazgatója – hosszas tépelődés után, személyes okokból – úgy döntött, hogy leplezi egykori munkáltatóját, a Braun and Williamson dohányipari céget. Egy televíziós interjúban beszámolt volt cégének arról a gyakorlatáról, hogy a nagyobb fogyasztás érdekében titokban és illegálisan olyan adalékanyagokat is felhasználtak a cigarettagyártáskor, amely függőséget okozhat, s ezzel hosszabb távon jelentősen növeli a dohányosok egészségkárosodásának kockázatát. A volt munkáltató, miután tudomást szerzett az interjú elkészültéről, minden eszközt bevetett, hogy megakadályozza a leplezés nyilvánosságra kerülését. Végül – nem kis veszélyek és kalandok után – mégis bemutatták az interjút, azaz kiderült az igazság. A megtörtént eseményeken alapuló film a Bennfentes¹⁶ (The Insider) az információadás jelenségét mutatja be, s egyben határozottan állást foglal egy olyan eljárás, illetve magatartásmód mellett, amelyet az Egyesült Államokban az elmúlt húsz évben a törvénysértések feltárásának egyik legfontosabb eszközének tekintettek. A címszereplő a sikeres informátor (angol kifejezéssel whistleblower) példája, akinek a közreműködése nélkül egy rendkívül súlyos visszaélésre talán sohasem derült volna fény.

¹⁵ http://www.kozigkut.hu/doc/szente_09okt.pdf Letöltés dátuma: 2012-04-05

¹⁶ http://www.port.hu/a_bennfentes_the_insider/pls/fi/films.film_page?i_film_id=11194 :Letöltés dátuma: 2012-03-14

II. 3. A műfaj jelenlegi helyzete

Az oknyomozó és tényfeltáró újságírás mára igen nehéz helyzetben került, hiszen egyrészt a hírfogyasztók ingerküszöbe már sokkal magasabban van, mint régebben, másrészt pedig az interneten szinte pillanatok alatt bármire rá lehet keresni, egy kicsivel több időt és energiát befektetve pedig alapos kutatómunkát lehet végezni akár otthon, fotelban ülve is. Ez persze nem pótolja a személyes információkat és a bennfentesektől érkező fülesek, de elnézve a hírműsorok mostani színvonalát, erre már a tévében sincs túl nagy igény. Az oknyomozással foglalkozó műsorok nézettsége nem feltétlenül azért esett, mert a tévé nézőket már nem érdeklik az exkluzív interjúk és sztorik, vagy mert csökkent volna az ilyen műsorok színvonala, hanem azért, mert az interneten, a blogokon, közösségi oldalakon és egyéb online sajtótermékeken keresztül mindezen információk bármikor beszerezhetőek vagy megnézhetőek és letölthetők, tehát még maradandóak is... Telítődött a médiapiac, a közönség, az igazán értékes és hiteles információt egyre nehezebben tudja megkülönböztetni az értéktelentől és alacsony színvonalútól. A televíziós műsorok reklámbevétele csökken¹⁷, ennek következtében a műsorok előállítására sem tudnak már ugyanannyi összeget fordítani, mint korábban. Egy televíziós csatorna pedig mivel a nézettségéből él, szívesebben válik meg a nagyobb kiadást jelentő műsortól. Szót kell ejtenem a műfaj egyes képviselőinek hibás döntéseiről is, melyek következtében az oknyomozás és (még inkább) az újságírói szakma veszített a hitelességéből. A brit lehallgatási botrány után ugyanis megingott az újságírókba vetett bizalom. Történt, hogy a News of the World konzervatív, brit vasárnapi bulvárlap feltörte és folyamatosan lehallgatta a 13 esztendős Milly Dowler mobiltelefonjának üzenetrögzítőjét, azt követően, hogy a lány 2002 márciusában, az iskolából hazafelé tartva nyomtalanul eltűnt.

17

http://media.mandiner.hu/cikk/20120301_felmeres_tovabb_csokkent_az_elektronikus_media_reklam_bevetele Letöltés dátuma: 2012-02-25

Az üzenetrögzítője azonban egy idő után - az aggódó szülők és barátok hívásai miatt - betelt, és nem tudott több üzenetet fogadni. A News of the World sztorira, szenzációra vadászó újságírói ezért elkezdtek törölni az üzeneteket az akkor már halott gyermek mobiltelefonjának rendszeréből, abban a reményben, hogy a beérkező újabb hívásokból valamilyen exkluzív információt szereznek majd. Ezt észlelték a gyermek szülei, mivel lányuk korábban betelt üzenetrögzítője ismét elkezdett üzeneteket fogadni. Ez azzal a hamis reménnyel töltötte el őket, hogy Milly még él, és ő törölte az üzeneteket.

Azok eltávolítása a rendőrségi vizsgálatot is megzavarta. Milly Dowler holttestét az eltűnése után fél évvel találták meg. A közvélemény elítélte ezt a cselekedetet, hiszen a személyiségi jogok védelme megillette a kislányt és annak családját, ezen felül pedig az újságírók nem tudták bebizonyítani azt, hogy erre feltétlenül szükség volt. A lap mobiltelefon-lehallgatási ügyei az elmúlt években többször is komoly belpolitikai botrányt okozták, hiszen kiderült, hogy az újság munkatársai sztorikra vadászva közéleti személyiségek - színészek, tv-sztárok, vezető politikusok, sőt a királyi család - telefonjait hallgatták le. A botrány csak tovább dagadt, mégpedig hatalmas méretűvé.¹⁸Először is a világ egyik legnagyobb sajtóirodalmának tulajdonosa, Rupert Murdoch¹⁹ megszüntette a News of the World-ot. A 168 éves lap megszűnésekor a legnagyobb példányszámban megjelenő angol nyelvű sajtótermékként búcsúzott olvasóitól.

Rebekah Brooks 2003-ban a News of the World testvérlapjának, a The Sunnak is szerkesztője lett, s egy parlamenti bizottságban állította, hogy lapja fizetett a rendőrségnek bizonyos információkért. Több nyomozás is indult. Az egyik rendőrségi vizsgálat a News of the World telefonlehallgatási ügyeit hivatott feltárni, a másikat pedig annak a gyanúnak az alapján indították, hogy a *Scotland Yard* egyes rendőrei pénzért szivárogtathattak ki bizalmas információkat a brit Murdoch-lapok munkatársainak folyamatban lévő bűnügyi nyomozásokról.

¹⁸ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20110718-lehallgatasi-botran-y-david-cameron-brit-miniszterelnok-szerepe.html> 2012-04-02

¹⁹ <http://www.forbes.com/profile/rupert-murdoch/> Letöltés dátuma: 2012-03-28

A párhuzamosan zajló rendőrségi vizsgálatok során eddig összesen 28 személyt vettek őrizetbe. Köztük van Andy Coulson, David Cameron konzervatív párti brit miniszterelnök korábbi sajtófőnöke, aki egykor a News of the World főszerkesztője volt. Coulson foglalkoztatása miatt Cameron az ellenzék támadásainak pergőtüzébe került, mivel az egykori főszerkesztőről köztudott volt érintettsége a News of the World korábbi botrányos lehallgatási ügyeiben. Az ezekről előkerült újabb bizonyítékok miatt Andy Coulsonnak már tavaly januárban távoznia kellett kommunikációs igazgatói állásából. A sajtóbotrány tavaly nyári kirobbanása után lemondott a Scotland Yard főparancsnoka és helyettese. A mobiltelefon-lehallgatási botrányra talán sohasem derült volna fény a brit Guardian és az amerikai New York Times együttműködése nélkül. Akasztották tehát a hóhért: oknyomozó újságírók buktattak le az újságírókat.

II. 4. Az oknyomozó újságírás története hazánkban

A riport műfajának magyarországi felbukkanása²⁰ az 1880-as évek végére tehető. Ekkoriban kezdett megjelenni a szenzációhajhász sajtó. Az egyik legjelentősebb riporter Tarjány Lajos volt, aki időnként a zsarolás módszerével is dolgozott. Azt ajánlotta a forrásnak, hogy mondjon el mindent, amit tud, vagy névvel jelenik meg a lapban. Ennek a felfogásnak köszönhetően jelent meg a „revolveres” újságíró kifejezés is, amely arra utal, hogy az újságírók egy része bizony komoly üzletet csinált abból, hogy bizonyos információkkal zsarolt. A riporterek eleinte nem voltak túlságosan megbecsült tagjai a szerkesztőségeknek, ezzel szemben gyakorlatilag a legtöbb munkát (főképp vidéken) ők végezték. A helyzet húsz múlva már jelentősen változott, fontos szereplői lettek a társadalomnak és ezt bizony ki is használták. A rendőrséggel például sok zurnaliszta kötött alkut, mégpedig olyan formán, hogy az újságíró vállalta, hogy kapcsolatrendszerével segíti a rendőrség munkáját, a rendőr cserébe elsőként neki szól a bűnügyi eljárásokat érintő lényegi információkról. Ilyen alku ma már elképzelhetetlen.

Az első igazán oknyomozó módszerekkel elkészült riport²¹ 1897 húsvét vasárnapjára tehető. A *Függetlenség* két rendőrségi tudósítója, Révész Gyula és Molnár Márton koldusruhát öltött. Révész a Belvárosi-, Molnár pedig a Mátyás-templomban töltötte a napját, majd hosszú cikkekben számoltak be a tapasztalataikról. Küldetésükhöz, a Népszínház jelmezkészítői és a rendőrség nyújtott segítséget. Meg kell azonban jegyezni, hogy írásaikban saját megpróbáltatásaikat ecsetelték, és mindketten elítéltek azt a társadalmi réteget, amelynek bőrébe bújtak. Inkább mókának tartották az egészet, és a történetbe fantázia elemeket is beleszőttek. Egészen más attitűddel alkotta meg cikkeit Tábori Kornél. 1910-ben kiadott *Pesti Élet* című könyvének egyik írása a *Nyomor és bűn* címet viseli. Ebben pedig nyomorúságot és a bűnözők életét kívánta testközelből

²⁰ Buzinkay Géza (szerk.): *A magyar újságíró múltja és jelene*. Acta Academiae Pedagogicae Agriensis, Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Scientiarum Medialium,, Eger, 2006 EKF Líceumi kiadó 33-41.

²¹ Tomsics Emőke: *Újságíró álruhában. A tényfeltáró riport kezdetei Magyarországon* In: Buzinkay Géza, (szerk.): *A magyar újságíró múltja és jelene*. Acta Academiae Pedagogicae Agriensis, Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Scientiarum Medialium, Eger, 2006 EKF Líceumi kiadó 42-53. old.

bemutatni. Több részletben közölte riportját. Először hivatalos látogatás alkalmával nézte meg a börtönöket, majd nem kérve rendőr segítségét, bűnözőnek maszkírozta magát, valódi nyomozó céllal vonult rabként börtönbe: egy bűnözőtől szeretne volna megtudni bűntársai nevét. Tábori a riporterek közül elsőként tartotta kulcsfontosságúnak a fényképes illusztrációt. Maga is készített fotográfiákat, és cikkeit mindig képekkel tette még hatásosabbá. Kapcsolatai révén rengeteg razzián, tárgyaláson vehetett részt. Igazi nyomozó munkát is végzett, és rendkívül objektív módon tárta fel a tényeket, valósághűen ábrázolta fennálló állapotokat. Fontos megjegyezni, hogy kortársaihoz hasonlóan ő is detektív-riporter volt, tehát valódi nyomozói munkát is el kellett látnia. Ekkoriban a szakma nagymértékben összefonódott a rendőrséggel, több magas rangú tisztviselő is publikált a lapokban, illetve az újságírók is állandó információellátásban részesültek a hatóságok felől. Az ezt követő időszakban azonban hosszú évtizedekig kevés oknyomozó cikk jelent meg. A háborúk után a lapok száma jelentősen csökkent és ezek is cenzúra alá estek. Trianon pedig mind az olvasók, mind a lapok egy jelentős részét elvitte. A harmincas évek meghozták a nyilas szellemiségű lapokat, ezek egyik legjelentősebb képviselője a *Pesti Újság* volt. 1938-ban egy másik, napjainkig funkcionáló lap indult, a *Magyar Nemzet*, amely viszont élesen bírálta a nyilasokat. 1944-ben minden lapot betiltottak, kettő kivételével: *Magyarság* és *Új Magyarság*. A sajtószabadság 1945-től érvényesülhetett újra, bár ekkor már magánszemély nem alapíthatott lapot. Aztán következett az újabb hullámvölgy, a kommunista hatalom és az államosítás, az újságokat (amelyek száma meglehetősen alacsony volt), pártbizottságok irányították, feladatuk pedig döntően a szocialista tervgazdaság eredményeinek bemutatására korlátozódott. 1956-ban újra sok lap indult be a forradalom hatására, de ezek csak néhány lapszámot éltek meg. A megtorlások a sajtót sem kerülték el, újságírók kerültek börtönbe, kivégzőosztag elé vagy emigrálni kényszerültek. A Kádár-korszak kezdeti időszakában csak politikailag feddhetetlen újságírók dolgozhattak, a sajtó sok esetben szovjet mintára szerveződött. A rendszerváltás előtti években már jelentek meg oknyomozó írások, de a műfaj visszatérésére az 1989-ben történt rendszerváltásig kellett várni. Új sajtóorgánumok jelentek meg, nagyobb méretű médiapiaci „robbanás” következett be, és ez is közrejátszott abban, ismételten helyet kapott az oknyomozó újságírás a lapok hasábjain.

A kilencvenes évek egyik legsötétebb ügye, az eddig leginkább feltáratlan olajbűnözés volt. Az olajügyek²²következtében a 90-es években – csak a VPOP²³ adatai alapján – ezermilliárd forint adóbevételtől esett el az állam. A visszaélések elkövetésének legfőbb oka a motorhajtó gázolaj és a háztartási fűtőolaj, azaz a HTO eltérő ára volt. A két termék minőségileg megegyezett ugyan, ám az utóbbit lényegesen olcsóbban értékesítették. Egy 1990-es kormányrendelet előírta: a fűtőolajat adalékanyaggal színezni kell. A HTO-t 1991-től pirosra festették, ám az adalék a motorokat nem károsította, így azt változatlanul használták üzemanyagként. A fűtőolajként behozott termékeket a vámkezelésnél kellett volna színezni, ami lehetőséget adott a visszaélésekre. Ha a vámost sikerült megvesztegetni, akkor a fűtőolaj szállítmányt további beavatkozás nélkül gázolajként értékesíthették. Amennyiben a festék már bekerült a fűtőolajba akkor azt savazással közömbösítették: a kénsav és más vegyszerek hatására a gázolaj visszanyerte eredeti színét - ez volt az úgynevezett „olajszőkítés”.

Az üzlet lényege tehát abban állt, hogy a jóval olcsóbb fűtőolajat, gázolajként értékesítették. A visszaéléseket a halasztott vámfizetés lehetősége is nagyban elősegítette, mert a 15 napos határidőn belül az olajat importáló vállalkozások gyakran eltűntek a hatóságok elől, az olajjal együtt. A nagy üzlet jórészt fiktív cégeken keresztül és nem létező személyek nevén bejegyzett olajszőkítésre berendezett telepeken működött, tulajdonképpen semmisem az volt, mint aminek látszott. Egyes szakértői becslések szerint akár 1500-2000 milliárd forintra is tehető az összeg, melyet az olajmaffia szereplői nyertek ezzel a megoldással.

Az egyik legnagyobb közfelháborodást kiváltó ügy a *Postabank-botrány*²⁴ volt. A Princz Gábor vezette hitelintézet megalakulásától kezdve dinamikusan növekedett, miközben gazdálkodásáról mindvégig csak homályos információk kerültek napvilágra. A bank pénzügyi mutatói átláthatatlanok voltak, a legtöbb esetben csak százalékos adatok „mutatták” a bank eredményeit. A Postabank olyannyira

²² <http://www.magyarmaffia.eoldal.hu/cikkek/olajosok/az-olajugyek-nyomaban.html> Letöltés dátuma: 2012-04-03

²³ Vám-és Pénzügyőrség

²⁴ <http://index.hu/gazdasag/magyar/2010/12/09/botranysok/> Letöltés dátuma: 2012-04-10

bennfentesen működött, hogy azt még a banki pénzügyekben igencsak jártas szakemberek sem voltak képesek átlátni, kivéve természetesen a saját vezetését.

A probléma elsősorban abban állt, hogy a növekedés a legszebb időkben is csak a maga sajátos módján, és ütemében valósult meg: a mérlegfőösszeg²⁵ nőtt, a tőkeellátottság²⁶ viszont változatlan maradt, a céltartalék-képzés²⁷ nem volt elegendő, miközben a bank renomóját több kétes tranzakció is beárnyékolta. A rossz hitelportfóliót nem számolták fel, hanem befektetésekké, majd pedig befektetés-csomagokká alakították, amelyek sok esetben azonban már más "befektetők" kezében landoltak, rejtély, hogy milyen áron. Ezek a rések egyre inkább csak tárgultak a bank életében, amit előbb-utóbb csak állami garanciavállalásokkal tudtak betömni. Akkoriban politikusok és bankszakemberek egyaránt úgy nyilatkoztak, hogy a bank (látszólagos) stabilitásának fenntartása nem csak a Postabanknak, hanem az államnak is az érdekében állt, mivel a hitelintézet csődje vélhetően a teljes magyar pénzügyi rendszert megremegtette volna. Meg kell jegyezni, hogy később kiderült, a Princz vezette cég 1992 és 1998 között több mint kétszáz kedvezményes hitelszerződést kötött politikusokkal, közéleti személyiségekkel, fontos állami intézményekkel, illetve újságírókkal. A kedvezményezettnek nevét tartalmazta az ún. VIP-lista tartalmazta. A "restaurálás" másik lehetőségét egy külföldi szakmai befektető bevonása jelenthette volna, ez azonban elmaradt. A válságot a Postabank 1997. februári – a bankról induló negatív információk miatt létrejövő – betétes rohamot követő 22 milliárd forintos kormányzati garanciavállalás "oldotta meg".

Később azonban ez is csak időleges segítségnek bizonyult: 1998-ra az akkori becslések szerint mintegy 100 milliárd forintos tőkehiány keletkezett. Ezt követően távozott a bank vezetősége. Az új vezetés az állammal karöltve előbb az alaptőke leszállításáról, majd annak felemeléséről döntött, a tranzakciók során a Fidesz-kormány 152 milliárd forintot költött az adófizetők pénzéből a Postabank

²⁵ A bank aktivitásának mértékét jelzi.

²⁶ A bank saját tőkével való ellátottsága

²⁷ Céltartalék: a bankoknak várható veszteségeik, vagy követelések miatt tartalékot kell képezniük.

konszolidálásába. A helyreállítás költségeit később több ponton támadták, mondván "túlfizetés" történt.

Az elmúlt években számos igen kiterjedt, politikusokat, közéleti személyiségeket is érintő ügy látott napvilágot. Napjainkban a legismertebb ügy talán Schmitt Pál plágiumügye. A hvg.hu január 11-én közölte, hogy az államfő kisdoktori dolgozatából mintegy 180 oldal szinte szó szerinti egyezést mutat Nikolaj Georgiev bolgár sportkutató egy másik, 1987-ben hasonló címmel készített francia nyelvű tanulmányával. Egy héttel később azt is feltárták, hogy ezenfelül 17 oldal Klaus Heinemann német professzor 1991-ben megjelent tanulmányának fordítása. Schmitt Pál egyhetes hallgatás után január 18-án reagált először az egy héttel korábban megjelent, a plágiumgyanút felvető cikk állításaira. Az államfő a Kossuth Rádió reggeli műsorában utasította vissza a plágiumvádakat, és azt mondta, hogy a 180 oldalnyi – szerinte az egyes jegyzőkönyvekből mindenki, így Georgiev számára elérhető – „törzsanyagon” felül a dolgozatában a fennmaradó 30-35 oldalnyi szöveg (amely Schmitt szerint a következtetéseit tartalmazza) a saját munkája.

A hvg.hu az interjú után ugyanakkor azt is bemutatta, hogy Schmitt ebben sem mondott igazat, hiszen dolgozatának „Következtetések” című fejezete szinte teljes egészében a Georgiev-mű egyik fejezetének átvétele. Megállapították, hogy Schmitt 215 oldalas dolgozatából mindösszesen hozzávetőleg 12 oldal maradt. A 10 számozatlan oldalt is a disszertációhoz számítva kitűnik, hogy a munka 225 oldalából 213 oldal, vagyis a szöveg 94,6 százaléka más művek szövegének átvétele. A HVG online főszerkesztője egy interjúban²⁸ beszélt a cikk születésének körülményeiről. A nyilvánosság számára ismeretlen szerző kilenc hónapig dolgozott a sztorin. Az ő állítása szerint a cikk megírására két dolog inspirálta. Egyrészt a Schmitt Pálról készült portrékötetben²⁹ szereplő mondat, amelyben arra utal Schmitt, hogy filozófiatörténetből szerezte kisdoktori címét (miközben a Testnevelési Egyetemen végzett), másrészt pedig a Gutenberg-ügy³⁰ szolgált ösztönző erőként. A szerző és a hvg.hu többször és alaposan megvizsgálták az iratokat a cikk közlése

²⁸ <http://www.youtube.com/watch?v=fPlGz0mgTMA> Letöltés dátuma: 2012-04-03

²⁹ <http://www.libri.hu/konyv/a-csapatember.html> Letöltés dátuma: 2012-04-03

³⁰ http://hvg.hu/karrier/20110506_osszeloalkodta_doktorijat_nemet_miniszer

előtt. A közléskor meg voltak győződve igazukról. A Semmelweis Egyetem Tényfeltáró Bizottságot hozott létre, annak eldöntésére, hogy a köztársasági elnökkel kapcsolatos plágiumvádakat kivizsgálja. Március 27-én a tényfeltáró bizottság nyilvánosságra hozta jelentését, amelyben megállapított ugyan a plágiumot, de a felelősséget az egyetemre hárította. Schmitt Szöulban azt nyilatkozta, hogy nem mond le. Azonban 29-én a Semmelweis Egyetem doktori tanácsának javaslatára elvette a szenátus Schmitt Pál doktori címét. Március 30.-án egy tévéinterjúban³¹ még azt állította, hogy nem áll szándékában lemondani, azonban április 2.-án mégis bejelentette távozását az államfői posztról.

III. Az oknyomozó újságírás módszertana

Ebben a fejezetben, az oknyomozó újságírók módszereit szeretném bemutatni. Meg kell jegyeznem, hogy az utóbbi időkben kialakulóban van az a nézet, miszerint létezik az úgynevezett „dosszié” újságírás, amikor is az újságíró készen kapja az információk tömegét. Rendszerint politikusoktól jut ezekhez, és anyagi juttatásokért cserébe írja meg sztoriját. Ha logikusan végiggondoljuk, elképzelhető ilyen eset, Bodoky Tamás oknyomozó újságíró például említette is egy interjúban³², hogy kapott már ilyen ajánlatot. Annak viszont nagyon kicsi a valószínűsége, hogy egy komoly oknyomozó újságíró elfogad egy ilyen alkut.

Egyrészt erkölcsi okokból, másrészt pedig, ha igent mondana egy ilyen felkérésre és pénzért vállalna egy cikk megírását, abban az esetben, ha ez kitudódik, az újságíró egy életre elvesztené a hitelét, mind a szakma képviselőinek szemében, mind az olvasók előtt, arról nem is beszélve, hogy biztosan senki nem nyilatkozna ezek után neki. Ezzel tehát emiatt nem kívánok foglalkozni, sokkal inkább a mindennapi gyakorlat során alkalmazott újságírói fortélyokat szeretném bemutatni. Az oknyomozó újságírás módszereit nagyon nehéz kategorizálni ugyanis legtöbbjük összefüggést képez a többi módszerrel, így tulajdonképpen szétválaszthatatlanok. Az

³¹http://videotar.mtv.hu/Videok/2012/03/30/20/Exkluziv_interju_Schmitt_Pal_koztarsasagi_elnokkel.aspx

³² A kérdéses interjú július 17-én reggel 7 és 9 óra között Lánchíd Rádió Szabad Gondolat című műsorában hangzott el. A felvétel az alábbi linken hallgatható meg: <http://www.youtube.com/watch?v=cBj4Wk0viMI> Letöltés dátuma:2012-03-27

utóbbi években elterjedt az úgynevezett „dokumentarista újságírás”, mely adatbázisok böngészéséből és különböző dokumentumok elemzéséből áll. Véleményem szerint ez nem igazán nevezhető „nyomozói műfajnak”, hiszen a dokumentum ugyan remek kiindulási alap lehet, ugyanakkor az újságírás az emberekről szól, és sztoriban szükséges meglátnunk a személyeket, ismerni a gondolkodásukat, a cselekedetüket. Ha csak dokumentumok alapján történik a tényfeltárás, akkor fennáll annak a veszélye, hogy az olvasót kevésbé fogja érdekelni, hiszen a szerepeket nem tudja személyekhez társítani a történetben.

Hogyan kezd az újságíró egy cikk megírásához? Először is kiválasztja a témát. Ezt követően utána néz annak, hogy abban a témában addig milyen cikkek jelentek meg. Fontos tudni, mi jelent meg róla korábban, egyrészt azért, hogy az újságíró tisztában legyen a téma feldolgozottságának szintjével. Ha például pár hete jelent meg ugyanarról az ügyről egy részletes írás, akkor érdemes más témát választani, vagy ha ragaszkodunk a mi általunk választott történethez, akkor más aspektusból közelíteni hozzá. Az ilyen irányú kutakodásban segítségünkre lehet az MTI (Magyar Távirati Iroda) Hírchívuma, valamint a Google archívum, esetleg a k-monitor.hu portál, amely kizárólag oknyomozó cikkeket gyűjt, igen nagy mennyiségben. Amennyiben régebbi írások érdekelnek minket, akkor a könyvtárba fog vezetni utunk. Az első lépést követően neki kezdhetünk a források felkutatásának. Az újságírók információforrásait két csoportra bonthatjuk: írott forrásokra és „emberi forrásokra”.

III.1. Forráskezelés

A források az újságírók számára a legfőbb munkaeszközt jelentik. Alapvető újságírói képesség, hogy a zszurnaliszta minden esetben tudatában legyen annak, hogy bizonyos információkat honnan, milyen módon szerezhet meg a lehető legrövidebb idő alatt. Kiemelt figyelemmel kell lennie olyan tekintetben is, hogy mennyire hiteles az adott forrás. Találgatásokra, sejtetésekre nem lehet alapozni egy oknyomozó cikket. Ezért nagyon fontos a pontosság.

III. 1.1. Az írott források fajtái és használatuk

Az írott források minden ügyben jó alapot nyújtanak. Egy oknyomozó újságíró köteles meggyőződni a kezébe került dokumentumok hitelességéről. A leggyakrabban előforduló nyomtatott dokumentum típusok a következők: jegyzőkönyv, megbízás, számla, nyugták, könyvelő/könyvvizsgálói jelentések. Rendkívül hasznos forrás lehet a Cégbíróság, ott ugyanis alapvető információkat kaphatunk egy cégről és elérhetőek a kivonatok, cégmásolatok, mérlegek és eredmény kimutatások. A következőkben az interneten való keresés módját szeretném bemutatni. Napjainkban nagyon fontos az online keresési módok ismerete. Abban az esetben, ha egy személyről szeretnénk képet kapni, ajánlatos a közösségi portálokon kezdenünk a kutatást. Az Iwiwet ugyan kevesen használják, de több regisztrált felhasználója van a Facebooknak, ezen felül pedig sokan „elfelejtették törölni” az ottani profiljukat.

A Facebookkal ellentétben itt sokszínűbb a keresőrendszer. Be tudunk állítani részletes keresést, valamint van egy „hány lépésben ismerem?” menüpont is, ennek segítségével megtudhatjuk, milyen ismerősökön keresztül juthatunk el az adott illetőhöz. Fontos figyelni arra, hogy az adatlapon nem feltétlenül szerepelnek valós információk. Érdeemes figyelni az úgynevezett „Józan-ész” szabályra, ha például valaki tartózkodási helyként Jamaicát adja meg, vagy CIA-t jelöl meg munkahelyként. Amennyiben egy cégre vagyunk kíváncsiak az ingyenes: <http://www.e-cegjegyzek.hu> adatbázis lehet segítségünkre, ennél jobb az Opten, ezen belül többféle keresőopció is használható. Ezekben általában keresztkereséseket kell alkalmaznunk, névre, címre, és tulajdonlásokra kell fókuszálnunk. Fontos céges adatbázisok még: <http://www.e-beszamolok.kim.gov.hu> (mérlegek beszámolók),

<http://cegkozlonny.hu/>, Dun and Bradstreet adatbázis. A szerkesztőségek általában előfizetnek az ilyen adatbázisokra, ugyanis rendkívül sok hasznos adattal szolgálhatnak az újságírók számára. Magyarországon gyakori téma a közbeszerzési pályázatok elbírálásának, valamint a juttatások felhasználásának kérdése. Erről a kozbeszerzes.hu oldalon találhatunk adatokat, de elég nehezen lehet keresni figyelni kell például arra is, hogy vannak konzorciumok is.³³

III. 1.2. Az „emberi források” kezelése, kérdezéstechnikák

„Emberi források” megnevezésen azokat a személyeket értjük, akiktől információt szerezhethetünk az ügyel kapcsolatban. Nagyon fontos, hogy az interjúk mindig személyes találkozás során történjenek. Az oknyomozói kézikönyv négy interjú típust³⁴ különböztet meg. Személyes meglátásom, hogy a beszélgetést két típusra lehet bontani. Nyílt interjúra és háttérbeszélgetésre. A nyílt interjú azt jelenti, hogy az újságíró közölheti az interjúalany nevét és titulását. Meg kell jegyeznem ez a forma Magyarországon elég ritkán fordul elő (csakúgy, mint bárhol máshol a világban). Sokkalta gyakrabban fordul elő az újságírás sok területén ismert háttérbeszélgetés. Ennek során az újságíró nem közli a forrás nevét, és semmi olyan adatot, amelyből ő felismerhetővé válna. Nagyon fontos, hogy a beszélgetés elején tisztázzuk a játékszabályokat. Az alanynak teljes mértékig tudatában kell lennie, milyen interjúformában nyilatkozik, és ezzel mit vállal. Ennek tisztázásával elkerülhetjük a félreértéseket, és nem kell később jogi vagy egyéb következményekkel számolnunk. Egy oknyomozó újságírónak azon túl, hogy tisztában van az interjúkészítés módszertani sajátosságaival, még plusz tulajdonságokkal is rendelkeznie kell. A jó emberismeret nélkülözhetetlen, látnia kell, ki az, aki szívesen nyilatkozik, ki az, aki bizonytalan, vagy esetleg teljes mértékben elzárkózik a megnyilatkozástól. A kérdésfeltevés módjának kiválasztásánál is ügyelni kell, arra, hogy éppen kivel is beszélünk. Általában kevésbé célravezető a „lerohanós technika”, az alanyok jobban szeretnek beszélgetni, könnyebben tudnak megnyílni, ha látják az interjúkészítőt, hogy érdekes az ő sorsuk,

³³ kereskedelmi vagy pénzszoövetkezet, érdekszoövetkezet

³⁴ Mong Attila-Moskovits Ákos-Vajda Éva: *Oknyomozó Újságírás* / Hallgatói kézikönyv. Független Média Központ, Budapest, 2009. 45-49 old.

és az általuk közölt információk fontosak a társadalom számára. Minden informátor személyisége más és más; van, akire például a háza előtt érdemes várni akár órákat, hogy szóra bírjuk; van, aki kikapcsolja a telefonját és az akkumulátort is kiveszi a készülékből azért, hogy biztonságban érezhesse magát. Mások könnyedebben nyilatkoznak, és maximálisan megbíznak az újságírókban. A kérdezéstechnika külön „tudomány” az újságíráson belül. Kis trükkök, „blöffök” segítségével bírhatjuk szóra az informátort, ha valamely tényközlés szándékában még bizonytalan. Ennek egyik eszköze, mikor valamilyen információt úgy állítunk be számára, mintha arról mi már meg lennénk győződve, és tőle csak megerősítést várunk. A már említett *Az Elnök emberei* című filmben erre egy eklatáns példa: a két újságíró három személynek csak a nevének kezdőbetűit tudja. Mégis mikor elmennek az egyik informátorhoz, „kiszedik” belőle a másik két nevet, mégpedig oly módon, hogy az addig összegyűlt információk alapján „tippelnek” a másik két névre. L-ről a nő (az informátor) vallomása alapján kikövetkeztetik, hogy Liddy, a másik két név esetén jön a blöff. P-ről azt valószínűsítik, hogy Porter, M-ről pedig, hogy Magruder. Amikor elmennek a nő házához, így kezdik a párbeszédet: Bernstein: „Ki az a P?” Woodward közbevág: „P-ről tudjuk, hogy Porter, és Magruder volt az egyetlen M, aki pénzt kapott?” A nő bólogat, majd megkérdi: „Ki beszélt maguknak Porterről?” Senki, de ezt ő már sosem fogja megtudni...A trükk bevált, sikerült kicsalogatni a szükséges információt.

III. 2. Etikai szabályok

Az etikai szabályok egy részét az előzőekben már ismerttettem, illetve a későbbiekben is ejtek még róluk szót. Most a legfontosabb, alapvetően íratlan szabályokat szeretném összegezni, amelyeket egy újságírónak követni kell ahhoz, hogy korrektül járjon el. A forrásvédelem kérdése az egyik leglényegesebb kérdés. Minden esetben tisztáznunk kell a forrással, hogy közölhetjük-e a nevét. Ha nem, akkor azt a jogi kereteken belül be kell tartanunk. (ez így eléggé homályos, a vita - nem csak nálunk – éppen arról folyik, hogy ki és milyen esetben kényszerítheti az újságírót a forrás fölfedésére) Egyéb jellegű etikai problémákkal is gyakran szembesülhet egy újságíró. Az egyik ilyen kérdés: meddig mehet el egy leleplezés érdekében? Nem túl gyakori, de ismert módszer az álruhába való öltözés. Különösen olyan esetekben indokolt, amikor „zárt közösségekről szeretnénk írni, olyan intézményekről, melyek mindennapi működésének menete a nagy nyilvánosság számára vagy rejtve marad, vagy más színben tüntetik fel, mint ami a valóság. Ezen módszer leghíresebb képviselője Günter Wallraff.

A német újságíró *Legalul*³⁵ című, 1985-ös könyvében török vendégmunkásként megélt két évét tárta az olvasók elé, leleplezve azt a – hangnemtől az adócsalási trükkökig tartó – minősíthetetlen viselkedést, ahogyan a német cégek a vendégmunkásokkal bánnak.

A szociográfiai ihletésű könyv a Nyugat-Németországban élő törökök helyzetét mutatja be. A szerző álruhát öltve a török vendégmunkások kisebbségi sorsát élte át két éven keresztül. "Ali"-ként a társadalom legalsó élő rétegének lelki és fizikai kiszolgáltatottságát tapasztalhatta meg. Az efféle kisebbségek lehetőségei korlátozottak, hiszen a leggyakrabban a mások által mélyen megvetett, az egészséget is leginkább károsító munkákra alkalmazzák őket, minimális bérért, sokszor hivatalos munkaszerződés nélkül. Egészségük és életük gyors felőrlődése szinte törvényszerű, s rájuk a munkavédelmi előírások alkalmazását sem tekintik kötelezőnek. Nekik még az egyház sem nyújt menedéket. Wallraff a konkrét emberi kiszolgáltatottságon keresztül általánosabb emberi problémát fogalmazott meg. A

³⁵ Günter Wallraff: *Legalul*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986.

társadalom periferiáján élő embercsoportokkal, itt a török vendégmunkásokkal szemben megnyilvánuló előítéletek megdöbbentő következményeit tárja fel. Néhány éve pékként dolgozott a most 80 éves Wallraff, érvényes munkaszerződés és védőfelszerelés nélkül, Németországban rendkívül alacsonynak számító nettó 6 eurós órabérért, három éve pedig – miután egy maszkmester igazi feketét varázsolt belőle – egy éven át azt tesztelte, hogyan bánnak honfitársai a színes bőrűekkel. Sokan támadják az újságírókat a módszere miatt, hiszen ezzel ő maga is „hazudik”, emiatt vegyes az ilye módon szerzett információk megítélése. Egy „enyhébb” változat, amikor másnak adjuk ki magunkat. A történeti fejezetben említett Stead is jó példa erre, ez a módszer néha szükséges, mert ha újságíróként teszünk föl kérdést lehet, hogy rögtön elzárkóznak és elküldenek minket, ám ha másnak adjuk ki magunkat, bepillantást nyerhetünk a piszkos ügyekbe. Ebbe a kategóriába tartozik, a rejtett, kamerával, vagy rejtett mikrofonnal készült felvétel is. Szintén kényes kérdés, hiszen személyiségi jogokat is sérthetünk. Előfordul, hogy valakiről csak ilyen módon tudunk bizonyítékot szerezni. Dilemmát okoz még a „fizessünk-e információkért” kérdés. Ez ellenkezik az újságírói etikával, hiszen Nagy-Britanniában például jellemző a „csekk-könyves” újságírás, vagyis olyan gyakorlat, melynek alapvető jellemzője, hogy a publicista alanyának pénzt fizet azért, hogy megszerezze a jogot az általa közölt tények publikálásához.

III. 3. Jogi szabályozás

Az újságíró mozgásterét a szabad véleményformálás és - nyilvánítás joga teremti meg, amelynek azonban a jogi értelemben vett tényállítás kötelezettsége korlátokat szab. Míg a vélemény jellegű kijelentésekkel kapcsolatban nem terheli az újságírót a bizonyítás terhe, addig a tényállításokkal összefüggésben már igen. Ez például, megszabja, hogy mi alapján perelhető az újságíró, és mi alapján nem indítható ellene eljárás.

A legfontosabb általános jogszabályok:

1992. évi XXXVIII. törvény az államháztartásról (15/A. § - 18. §)

1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról

1995. évi LXV. törvény az államtitokról és a szolgálati titokról

„Az alaptörvény VI. cikk (2) bekezdése rögzíti a személyes adatok védelméhez való jogot, és ugyanennek a cikknek a (3) bekezdése előírja, hogy adatvédelmi törvényt kell alkotni. Az általános szabályokat a Polgári törvénykönyv is megfogalmazza. Az Alaptörvény előírása alapján született meg az információs önrendelkezésről és az információs szabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény, amely célként fogalmazza meg, hogy személyes adataival mindenki maga rendelkezzen. A nemzetközi normákkal összhangban meghatározza a személyes adatok gyűjtésének és feldolgozásának feltételeit.

III.3.1 Forrásvédelem szabályozása az Európai Unióban

Az új magyar médiaszabályozást számos kritika érte Magyarországon kívülről is. Az egyik kifogásolt elem a forrásvédelem kérdése. Egyesek szerint, az informátorok kiadásának kötelezettsége, a források megnevezésére való kötelezés lehetősége sérti a sajtószabadságot. Érdemes áttekinteni, az Európai Unió államaihoz képest mennyire szigorúak a magyar szabályok. Néhány példán keresztül szeretném bemutatni, hogyan is zajlik a források védelmének jogi szabályozása az Unióban.

Görögországban a jogrendszer kifejezetten nem rendelkezik a bizalmas információforrások védelméről, éppen ellenkezőleg, a büntető- és polgári eljárásjogi szabályok teljes mértékben figyelmen kívül hagyják azt. A spanyoloknál nincs külön jogszabályi rendelkezés a források védelmére vonatkozóan. A FAPE kódex – amely köt minden újságíróra, aki az újságíró egyesület, vagy bármely iparági szabványt képviselő szakmai szervezet tagja – azt rögzíti, hogy az információforrás védelméhez való jogból az információ titokban tartására való kötelezettség is keletkezhet akkor, amennyiben az informátor ezt kéri. Mindazonáltal e kötelezettség alól kivételt képeznek azon esetek, amelyekben megdönthetetlen bizonyíték van arra, hogy a forrás az információkat tudatosan meghamisította, vagy ha a forrás felfedése az egyetlen módja az egyes személyekre súlyosan és közvetlenül fenyegetést jelentő veszély elhárításának. Olaszországban a bíró abban az esetben kötelezheti az újságíróra szakmai titoktartás által védett információi felfedésére, ha az alábbi két feltétel megvalósul: a hír ismerete elengedhetetlenül szükséges egy bűncselekmény bizonyításához (tehát nincsen más megoldás arra, hogy egy bűncselekmény elkövetése bizonyítható legyen), és az információ valóságtartalma csak a forrás vagy az újságíró birtokában lévő információk ismeretében állapítható meg.

Az Egyesült Királyság területén a *Contempt of Court Act 1981* 10. cikke kimondja, hogy egyetlen bíróság sem kötelezhet senkit, pontosabban egyetlen, sajtótermékben megjelent vagy médiaszolgáltatás során nyújtott médiatartalomért felelős személy sem kötelezhető arra, hogy információforrását felfedje, kivéve, akkor, ha arra egy bírósági eljárásban az igazságszolgáltatás, a nemzet biztonsága, avagy a közrend védelme, vagy valamely bűncselekmény megelőzése érdekében van szükség.

Jól látható tehát, hogy javarészt mindenhol kötelezhető az újságíró forrása felfedésre, így tehát kijelenthető, hogy a magyar szabályozás nem sokkal szigorúbb az Európai Unió országaihoz képest.

Az adatvédelmet szabályozó törvény értelmében mindenkinek joga van megtudni, hogy milyen nyilvántartást vezetnek róla, és mindenki kérheti téves adatai törlését. A személyes adatokat az arra jogosult szervek is csak meghatározott célból és csak a feltétlenül szükséges mértékben és ideig kezelhetik. Az adatfelvétel előtt a kérdezett személlyel közölni kell, hogy az adat szolgáltatása önkéntes vagy kötelező. Amennyiben az adatszolgáltatás kötelező, meg kell jelölni az azt elrendelő jogszabályt is. Személyes adatot harmadik fél számára továbbítani csak az érintett beleegyezésével lehet. Kivételt e szabály alól - meghatározott indokból - csak törvény teremthet.”³⁶

III.3.2 Beszélgetés Cseh Gabriella médiajogással

Cseh Gabriella médiajogász.1991-ben végzett az ELTE jogi karán, 1995-ben szerzett LLM-fokozatot a CEU Legal Studies karán. Ügyvéd, számos tanulmány, cikk szerzője az elektronikus médiumok működésével kapcsolatos jogterületeken. Legutóbbi könyve: *Médiajog és Médiapolitika Magyarországon I. Médiajog*(Sükösd Miklóssal, 1999).

Az újságírói forrásvédelem alapvetően a szólásszabadsághoz, illetve az információhoz való joghoz tartozik. Az újságíró hivatása hogy információval bánik a mindennapok folyamán tehát az új Alaptörvény IX. cikke az irányadó.

Ebből vezethető le a forrásvédelem, de a magyar jogban nemcsak itt jelenik meg, hanem elsősorban a polgári perrendtartásban (vagyis polgári eljárás jogban), a büntetésjogi kódexben, valamint az úgynevezett. KET-ben (Közigazgatási Eljárási Törvény) is található ez a szabályozás. Alapvetően azonban mégiscsak az SMTV(a Sajtó és Médiatartalomról szóló Törvény) az irányadó, melyet 2010 májusában fogadták el. Ez szabályozza részletesen a jogosultságot. A három nagy eljárásjogi kódex alapján nem lehet az újságírót a forrása kiadására kötelezni, kivéve, ha egyrészt a forrás kilétének ismerete az adott bűncselekmény felderítésében elengedhetetlen, vagy az ettől származó bizonyíték semmi mással nem pótolható vagy az adott ügyben a bűncselekmény felderítéséhez fűződő érdek egyértelműen

³⁶ [http://tasz.hu/adatvedelem/informacios/adatvedelem-oldal#Melyek Magyarország főbb adatvédelmi rendelkezései?](http://tasz.hu/adatvedelem/informacios/adatvedelem-oldal#Melyek_Magyarország_főbb_adatvédelmi_rendelkezései?)

megelőzi az információforrás védelméhez fűződő érdeket. Itt az adott ügyben illetékes bíró mérlegelésének tárgya a döntés.

Akkor kötelezhető csak az újságíró a forrásának a kiadására, ha az adott ügyben a büntetés mértéke 3 évnél súlyosabb szabadságvesztés. Gyakorlatilag a Büntető- törvénykönyvben szereplő büntetési tételek szinte mindegyike 3 évnél súlyosabb büntetést jelent. Kivéve, ha nem szándékos a bűncselekmény elkövetése. A gyakorlatban azonban ennek a bizonyítása viszonylag hosszú időt is igénybe vehet.

„Ez egy kritika a mostani szabályozás kapcsán”- mondja Cseh Gabriella. Viszont fontos tudni azt, ami bekerült a mostani szabályozásba, hogy az erre vonatkozó bírói kötelezménnyel, részítélettel szemben fellebbezési joga van az újságírónak, ami halasztó hatállyal bír, tehát amíg el nem dől az ügy sorsa (a gyakorlatban nagyjából másfél év), addig az újságíró nem köteles a forrásának a kiadására. A jogász nő szerint ez a kitétel megfelelő a törvényben.

Erre a módosításra azért került sor, mert az Alkotmánybíróság 2010-ben megsemmisítette az SMTV 6. paragrafusát, és május 30-ig adott határidőt a Parlamentnek a jogszabály megváltoztatására.

A jogász nő szerint a 3 éves kitétel problémás, hiszen eleve jóval szigorúbb, mint az Európa Tanács vagy az ENSZ ajánlása. A Goodwin szabály ³⁷ szerint ugyanis az adott ügyben a felderítés érdekének egyértelműen meg kell haladnia a forrásvédelmének érdekét.

Az irányadó nemzetközi best practice (legjobb gyakorlat) ezt fogadja el. Egy másik érdekes kérdés az, hogy tulajdonképpen ki is az újságíró. A jogász nő említette például Grúziát, ahol csak az az újságíró, aki elektronikus médiában dolgozik.

³⁷ A témába vágó legelső határozat: Goodwin v. United Kingdom (no. 17488/90, 27 March 1996). Összefoglaló

jellel a legutolsó nagy kamarai döntés 2010 szeptemberéből: Sanoma Uitgevers B.V. v. the Netherlands (no.

38224/03, 14 September 2010). További határozatok: Roemen and Schmit v. Luxembourg (no. 51772/99, 25

February 2003); Ernst a.o. v. Belgium (no. 33400/96, 15 July 2003); Voskuil v. The Netherlands (no. 64752/01,

A médiajogász véleménye erről a következő: „A 21. században bárki lehet újságíró, és szerintem ez így van rendben. Nem szükséges jogviszony ennek az igazolásához. Ma nincs kőbe vésve az, hogy ki az, aki tartalmat gyárt. Nálunk is így van, bár azt mondja a jogszabály, hogy idézem:

’(6) A bíróság kötelezheti a médiatartalom-szolgáltatót, valamint a vele munkaviszonyban, vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyt.”

– Tehát én azt gondolom – folytatja a médiajogász –, hogy hazánkban is azért nagyrészt a hivatalosan médiumnál dolgozó alkalmazottak számítanak újságírónak. Ennek a jogosultságnak akkor van szerintem értelme, ha bárki lehet újságíró. Én is előállíthatok a telefonom segítségével olyan videó tartalmat, amit senki más, pedig nem vagyok profi újságíró.

Így tehát tulajdonképpen „szakmához köti” a törvény azt, hogy ki lehet újságíró. A mi médiaszabályozási gyakorlatunk, mondhatni, tipikus Európában. Általában mindenhol ezeken a szinteken történik a szabályozás. Az Egyesült Államokban például nincs egységes szövetségi szabályozás ebben a kérdésben.

Cseh Gabriella néhány érdekes példára hívja fel a figyelmet: – Izlandon például a polgárjogban abszolút forrásvédelem van. Azerbajdzsánban vagy Örményországban szerintem gumiszabályokat alkalmaznak. Fehéroroszországban nagyon súlyos a szabályozás, ott bármilyen bűncselekmény felderítésekor kötelezik az újságírót a forrásai felfedésére. Vannak olyan országok, ahol nincs kifejezetten szabályozás erre, ezekben az államokban a Goodwin szabály alapján ítélik az Alkotmánybíróságuk. A Guardian újságírója például gazdasági jellegű titkokat fedett fel. Ám kötelezték a forrásai kiadására, ő pedig az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, és a strasbourgi testület úgy határozott, hogy nagyobb közérdek fűződik ahhoz, hogy ő megvédje a forrását, mint az adott cég gazdasági érdekei.

Gyakorlatilag ez a precedens értékű ügy lett a közérdekre való hivatkozások első mérföldköve. Összességében elmondható: Cseh Gabriella szerint a magyar szabályozás a forrásvédelem tekintetében Európában nem tartozik a szigorú

szabályozások közé, de azért néhány pontja kifogásolható, hiszen bizonyos mértékben megköti az újságírók kezét. Tényfeltárás szempontjából nem igazán mondható barátságosnak ez a jogi környezet.

IV. Oknyomozás a gyakorlatban.

Kutatásomban arra voltam kíváncsi, hogy miként alkalmazzák ma Magyarországon a fentebb tárgyalt módszereket, mit gondolnak az újságírók a különböző, jogi és etikai szabályokról. Négy aktív oknyomozó újságíróval készítettem mélyinterjút, valamint egyikük segítségével megismerhettem egy cikksorozat születésének és utóéletének körülményeit.

IV. 1. Pethő András cikksorozata a Közgép Zrt-ről

Pethő András jelenleg az [origo] újságírója. A Szegedi Tudományegyetemen végzett kommunikáció szakon. Gyakornokként a Magyar Narancsnál (1998) és szerkesztőként BBC World Service magyar adásánál (2004-2005). Háromszor kapta meg a Minőségi Újságírásért Díjat, valamint kétszeres Soma-díjas. A Közgép Zrt.-ről szóló cikksorozatát 2010-ben kezdte publikálni a hírportálon, azóta a téma még inkább reflektorfénybe került, Pethő András ezért kapta a második Soma-díját.

Az alábbiakban a szerző segítségével kaphatunk bepillantást arra, hogy az előző fejezetekben tárgyalt módszerek hogyan érvényesülnek a gyakorlatban. A szerző fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az alábbi lépések a gyakorlati munka során nem válnak el egymástól.

Az első cikk

*Hódítók a hatalom árnyékában - a politikához kötődő Közgép felemelkedése*³⁸

Már a 2010-es választások előtt is sokan beszéltek arról, hogy a Közgép Zrt. egyértelműen a Fideszhez kötődő cég. Mindenki láthatta a cég logóját nagyobb volumenű állami építkezési projektek környékén. Azt azonban hogy kikhez köthető a cég sokáig homály fedte. Pethő András szakmai indíttatása az volt, hogy sokszor látta, hogy az újságok csak az alábbi szókapcsolattal jellemzik a céget: "a Közgép a Fideszhez kötődő építőipari cég", és részben az motiválta, hogy ennek a szókapcsolatnak a valóságát, a háttérét megvizsgálja.

³⁸ <http://www.origo.hu/itthon/20101206-a-kozgep-es-a-fidesz-kapcsolata-a-ceg-tortenete.html> Letöltés dátuma: 2012-04-02

A szerző tisztában volt vele, hogy ez nem olyan meglepően nagy szenzáció, és kitartó nyomozómunka szükséges a Közgép Zrt. történetének feltárásához. Pethő András egy cég portréját szeretne volna elkészíteni, egy olyan áttekintést, amely később majd jó alapot is teremthet azok számára, akik a Közgép ügyével kívánnak foglalkozni.

Ebben az esetben az Opten adatbázis volt az első információ lelőhely, itt kiderült, hogy kik a tisztviselők. Ezt követően Pethő András útja a Cégbíróságra vezetett, itt ugyanis olyan adatokra is szert lehet tenni, amelyek az Optenben nem találhatók, például ügyvédek, könyvvizsgálók nevei, közgyűlési jegyzőkönyvek. Az adatgyűjtés befejeztével a forráslista összeállítása következett. Pethő András a jól bevált módszerével készítette el forrásokról szóló táblázatát, az ő kategóriái a következők voltak: a forrás neve és elérhetősége, a cégnél való beosztása, jelenlegi munkahelyek, megjegyzés. A megjegyzés rovatba a személyre szabott érdekességeket szokás írni. A személyek közti fontossági sorrendet általában a fejében tartja az újságíró. Ezt követően indulhat a „valódi nyomozás”.

Ennek megkezdése előtt érdemes tisztázni az újságíróban felmerülő kérdéseket. A jó cikk megírásához kulcsfontosságú, hogy a főbb kérdések világosak legyenek. Pethő András ezt követően sorban elkezdte telefonon hívni a forrásjelölteket. Ő személy szerint a beszélgetések megkezdése előtt fejben lejátszta a beszélgetést, azért, hogy felkészüljön az összes eshetőségre, mondjuk, ha például az alany azt kérdi, honnan tudja az újságíró az ő telefonszámát, akkor rögtön tudjon válasszal szolgálni. A beszélgetéseknél nagyon fontos az újságíró ráérző képessége. Ha valaki rögtön elzárkózik bármilyen információ közlése alól, az valószínűleg sohasem fog beszélni, de vannak bizonytalanok is, akiken lehet érezni, hogy szeretnének segíteni, de félnek vagy nem bíznak az újságíróban. Ilyenkor a „taktika” az, hogy időt kell adni nekik és megnyugtatni őket, hogy a nevük semmilyen formában nem lesz megemlítve, fontos ügyet szolgálnak, és hogy segítsenek tárgyilagosabb képet kapni a témáról. Fontos, hogy ezek személyes találkozások legyenek.

A beszélgetések utolsó kérdése mindig a következő:”Tud nekem ajánlani valakit, aki esetleg segíthet?” Arra azonban figyelni kell, hogy az ajánlott és az ajánló viszonya milyen, nem szabad eltérni az objektivitástól. A háttérbeszélgetések eredményeit összegezve újabb kutatás következett. Ismét cégbíróság, Opten adatbázis, közbeszerzési értesítők a fő információforrások. Pethő András a Közgép Zrt. közbeszerzési megbízásait egy Excel táblázat készítésével tette saját maga számára áttekinthetővé. Innentől már kezdett a szerző számára megjelenni a történet fő váza. Láttam, hogy kik a főszereplők, mik a kulcspillanatok a cég fejlődésében, amelyekre érdemes jobban fókuszálni.

Az újonnan felmerülő személyeket ismét táblázatokba valamint, mappákba rendezte a szerző, ezután derült fény újabb, érdekes szálakra. Ilyen érdekes szálnak tűnt például az, hogy a Transelektro megmentése érdekében a Közgép Zrt. a Vegyészterrel és a Resonator kft-vel együttesen lépett fel. A szerzőnek az tűnt még fel, hogy amilyen mértékben válik egyre sikeresebbé a Közgép Zrt., olyan ütemben „tűnnek el” a tulajdonosok. Minél nagyobb volt a cég megbízásainak értéke, annál kevésbé lehetett látni a tulajdonosi hátteret. Ekkor derült ki a „közgyűléses trükk” is.

A beszélgetésekből nagyjából ekkortájt vált világossá Nyerges Zsolt érdekeltsége. Sokat segített Pethő Andrásnak a Figyelőben Nyergesről megjelent portré³⁹ az ő szerepvállalásának megértésében, a szerző ebből idézett is. Nagyon fontos még, hogy az érintetteket mindig keressük meg! Pethő András a cikk kapcsán megkereste az üzletembert ügyvédi irodáján keresztül, de nem reagált. Pethő magát a Közgépet a cég központján keresztül kereste meg, ahol egy PR-ügynökséghez irányították. Előbb azt közölték, hogy lesz lehetőség egy beszélgetésre Németh Miklós vezérigazgatóval, majd azt kérték, hogy írásban küldje el a kérdéseit, és azt ígérték, írásban fognak azokra válaszolni. A szerző az alábbi kérdéssort küldte el:

³⁹ http://www.mgyosz.hu/gazdhirek/20100616/iranyito_b.htm A letöltés dátuma: 2012-04-23

- Kik a tulajdonosai a Közgépnek?
- Mi az oka, hogy a közgyűléseket rendszerint a tulajdonosok túlnyomó többségének jelenléte nélkül tartják?
- Mennyiben változott a cég stratégiája 2006-ban, amikor átvette a vezérigazgatói posztot, és hogyan sikerült ezt megvalósítani? (Mivel korábban is tagja volt az igazgatóságnak, így minden bizonnyal már előtte is volt rálátása a cégre.)
- Hogyan került be a Közgép a Transelektro egyes részeit felvásárló cégcsoportba 2006-ban? Miért szálltak ki belőle nem sokkal később?
- Tudomásom szerint Nyerges Zsolt is részt vett a Közgép részéről a transelektros tárgyalásokon, illetve Ön az utóbbi években is tett utalásokat egyes tárgyalásokon arra, hogy bizonyos ügyeket megbeszél vele. Milyen szerepet töltött be Nyerges Zsolt 2006-ban, a transelektros tárgyalások idején a cégben és milyen szerepet tölt be most? Van-e tulajdonrészre Nyerges Zsoltnak a Közgépben, és ha igen, akkor mekkora ez a részesedés?
- A korábban elsősorban acélszerkezetek építésével foglalkozó Közgép ma már számos egyéb területen is aktív. Melyiket tartja most a legsikeresebbnek, illetve legjövedelmezőbbnek?
- Milyen távlati tervei vannak a Közgépnek a vasútépítési ágazatban? Számítanak-e arra, hogy további jelentős vasúti fejlesztések lesznek Magyarországon, és ha igen, akkor tervezik-e az indulást ezeken a pályázatokon?
- Milyen terveik vannak az energetika területén?
- Miként lett tagja a Közgép az Overdose Vagyonkezelő Kft.-nek? Ki kereste meg Önöket, esetleg Önök jelentkeztek-e a ló tulajdonosánál?
- A Közgépet gyakran emlegetik azzal a jelzővel, hogy Fideszhez kötődő cég, utalva néhány korábbi tisztségviselő vélt vagy valós politikai kapcsolataira. Mi a véleménye erről a jellemzésről?
- Hányan dolgoznak jelenleg a Közgépnél?
- Mekkora bevétellel számol a Közgép erre az évre?

(A szerző által elküldött kérdéssor)

A kérdésekből Németh Miklós számára is nyilvánvalóvá válhatott (abban az esetben, ha olvasta, persze), hogy Pethő András cikke nagy vonalakban miről fog szólni. A cikk szerzője arra nem számított, hogy ezt a kérdéssort Németh Miklós kitöltve visszaküldi majd, ám a korrektség és a kíváncsiság miatt mégis elküldte számára. Kétheti várakozás után leköszölték a már fentebb említett első cikket. Viszonylag gyenge visszhangja volt a cikknek, és a befektetett munkához képest csekély olvasottságot produkált, de a szerzőt újságíró szakmai körökben dicsérték az összegyűjtött információkért, építőipari körökből pedig olyan információk jutottak el hozzá, hogy meglepődés fogadta, amiért valaki elkezdte piszkálni a Közgép ügyeit. A sztori újabb fordulataként a cikk megjelenését követően Nyerges Zsolt felhívta Pethő Andrást, hogy felhívja a figyelmet egy tévedésre. Az MTI archívumában néhány fotót lehetett találni, amelyeken ő volt megadva egyik szereplőként. Ezek a Dunaferre egyik korábbi igazgatósági ülésén készültek, amely testületnek ő is tagja volt. Az [origo] ezek közül a közel tízéves fotók közül közölt egyet, Nyerges azonban felhívta a figyelmet arra, hogy valójában nem ő van a képen. Végül rendelkezésre bocsátotta azt a fotót, amely a Figyelőben megjelent portrét is kísérte.

Nyerges emellett gratulált a cikk szerzőjének, azt mondván: „Nagyon alapos a cikk, sok mindent sikerült kideríteni”, viszont jelezte azt is, hogy üzleti ügyeiről továbbra sem szeretne nyilatkozni.

A második cikk

Rámozdul az évszázad üzetére a kormányzati kötődésű cégbirodalom⁴⁰ (ezt a cikket kísérte egy rövidebb, összefoglaló írás a Közgép legújabb megbízásairól: Porcelánok, vonatok és kínaiak - így folytatódott a Közgép felívelése⁴¹)

Az első cikk közlése után mintegy fél év szünet következett, aminek az volt az oka, hogy a szerzőnek belső munkaszervezési okokból több időt kellett a szerkesztésre szánnia, mint annak előtte. A teljes munkaidőben való szerkesztés miatt kényszerszünetet tartott az oknyomozói munkában. Persze mindig követte a Közgép Zrt.-vel kapcsolatos eseményeket, és az időszakban is volt egy-egy háttérbeszélgetése. Ezekből kiderült (amit már az első cikkben is megemlít), hogy a Közgép Zrt. nem klasszikus építőipari cég, hanem egyéb gazdasági területekkel is foglalkozik (pl. vasútépítés). Az egyik hasonló üzleti körökben mozgó informátor jelezte, hogy érdemes lehet utánajárni E-OS-csoport ⁴²történetének. A szerző nekilátott hát a kutatómunkának, és arra koncentrált, hogy ha adódik egy olyan üzleti lehetőség az állam oldaláról, hogy az állam pénzt ad energetikai fejlesztésekre, akkor erre hogyan mozdul rá egy – egyébként politikai kapcsolatokkal is rendelkező – üzleti kör. Itt „kisebb”összegekről, százmilliókról volt szó, de a szerző előtanulmányai és a tapasztalatai alapján tudta azt, hogy – különösen az energetikai üzletben - a százmilliókból könnyen lesznek milliárdok, a milliárdokból tízmilliárdok, tehát hogy a cég még fejlődni fog. Itt újabb nevek merültek fel. Az egyik legfontosabb volt Baji Csaba, aki korábban az E-OS vezetője volt pár évig, és most a MVM Magyar Villamos Művek (MVM) elnök-vezérigazgatója. A szerző visszanyúlt az első Orbán kormány idejére, amikor Baji a Paksi Atomerőmű vezetője

⁴⁰ <http://www.origo.hu/itthon/20110703-a-kozgep-es-az-eos-energetikai-terjeszkedese-simicska-lajos-es.html> Letöltés dátuma: 2012-03-12

⁴¹ <http://www.origo.hu/itthon/20110703-a-kozgep-megbizasai-2011ben.html> Letöltés dátuma: 2012-03-13

⁴² Magyarország egyik legdinamikusabban növekvő energetikai cége

volt. Itt is egy karriertörténet rajzolódott ki, majd „képbe került” Simicska Lajos neve. Az E–OS-kapcsán jelent meg a svájci szál, amelyen keresztül a szerző kiderítette, hogy Nyerges Zsoltnak és Simicska Lajosnak volt egy közös svájci cége. Egyértelműen bizonyítottá vált az eddig is ismert tény, hogy nekik vannak közös üzleti érdekeltségeik. Januárban megjelent még egy rövidebb cikk⁴³ erről.

A harmadik cikk

Ez kétrészes cikk, az első címe: Előbújik az árnyékból a Fidesz körül épült birodalom⁴⁴, a másodiké pedig Sejtelmes erők dúltak a kormány első nagy belháborújában⁴⁵

Pethő András saját bevallása szerint a második cikk közzlése után elkövetett egy „taktikai hibát” Ugyanis mikor az előbbi tényekre fény derült, nem nézett utána olyan információknak, amelyeket más médiumok ezt követően helyette kinyomoztak. Ehelyett Pethő ekkor azt gondolta, hogy ír majd egy nagy, átfogó történeti cikket. Ezen felül pedig nyár volt, ilyenkor pedig nagyon nehéz elérni bárkit is, hiszen a szabadságolás időszaka van, ráadásul olyan informátorok is nemet mondtak az információközlésre, akik eddig mindig beszéltek, de most Simicska érdekeltségeiről nem kívántak szólni. Maradt a régi cikkek elemzése, a sajtóarchívumban való kutatás. Pethő András arra a következtetésre jutott, hogy a 20 évvel ezelőtti szereplők nagyjából megegyeznek a mostani főszereplőkkel. A szerző az évekig tartó tudatos építkezés folyamatát, valamint a szerepek alakulását és az összefüggéseket szerette volna tisztázni. Elég sok akkori cikk felvetése most nyert értelmet, és ennek érzékeltetését Pethő András fontosnak tartotta. A cikkeknek távolról sem az ítékezés volt a célja, sokkal inkább a megértés, a pontok összekötése. A történeti feltárás közben jött az első fordulat: Fellegi Tamás lemondása. Ez a források állítása szerint azért történt, mert konfliktusba került a cikkekben említett üzleti körökkel. Így még érdekesebbé vált a folyamat, de a végső

⁴³ <http://www.origo.hu/itthon/20120119-a-kozgep-zrt-es-a-pro-aurum-zrt-kozotti-tulajdonosi.html>
Letöltés dátuma: 2012-04-01

⁴⁴ <http://www.origo.hu/itthon/20120305-a-fidesz-gazdasagi-hatorszaganak-epulese-i-resz.html>
Letöltés dátuma: 2012-04-01

⁴⁵ <http://www.origo.hu/itthon/20120306-fellegi-tamas-fejlesztesi-miniszter-tavozasa-kapcsolata-simicska-lajos-es-nyerges.html> Letöltés dátuma: 2012-04-01

fordulat, aminek hatására a szerző megírta a kétrészes áttekintő cikket, az Németh Lászlóné miniszteri kinevezése volt, amelynél a „hab a tortán” Nyerges Attila (aki történetesen Nyerges Zsolt testvére) politikai főtanácsadóvá történő kinevezése volt. Ezután a szerkesztőkel való egyeztetés után Pethő András nekilátott a két részes összefoglaló megírásának. Ehhez rengeteg volt vagy jelenlegi fideszes politikussal történt beszélgetést használt fel. A folyamat során a szerző gazdasági infrastruktúra építésére összpontosított általánosságban.

Ezt követően újabb cikk⁴⁶ jelent meg még közvetlenül ebben a témakörben, amely az Alaptörvénnyel szemben ellentmondást taglalja. A Közgép tulajdonosi köre még mindig átláthatatlan, a törvény pedig csak az újonnan aláírt szerződésekre, ott is a kifizetett vállalatokra vonatkozik. Amint azonban a Közgép ettől kezdve közpénzhez jut, jogosan lehet majd igényelni ezeket az adatokat. Pethő András szerint a cikksorozat még biztosan folytatódni fog, más médiumok is használták az ő cikkeit indulási alapként. A cikksorozat egy Minőségi Újságírási Díjat és egy SOMA Díjat hozott a szerzőnek, s a sorozat reflektorfénybe állította a Közgép Zrt.-t és tulajdonosi körét.

⁴⁶ <http://www.origo.hu/itthon/20120320-a-kozgep-tulajdonosi-hattere-es-az-alaptorveny.html>

IV. 2. Négy mélyinterjú értékelése

Az alábbiakban négy interjút fogok kiértékelni. Az alanyok az oknyomozó újságíró szakma elismert képviselői. Az interjúk teljes (az interjú alanyok által jóváhagyott) szövege a mellékletben található. Az interjúalanyok: Bodoky Tamás (atlatszo.hu), Mong Attila (atlatszo.hu), Pethő András (origo.hu), Wirth Zsuzsa (origo.hu)

Az első általam vizsgált kérdéskör az újságírók véleménye a magyar oknyomozó újságírásról. Mind a négy zurnaliszta úgy vélekedett, hogy Magyarországon (főként a nyugati országokhoz képest) a műfaj helyzete messze nem ideális. Magyarázként gyakorlatilag mindenki ugyanazokat az indokokat kezdte el sorolni: a nem megfelelő anyagi támogatást, a bizalmatlanságot, valamint a nem megfelelő szakmai képzést.

Mindegyikük egyetért abban is, hogy a problémák egy részéről az újságírói szakma is felelős, ám sokkal nagyobb mértékű befolyásoló erőt tulajdonítanak a mindenkori kormánynak, véleményük abban is megegyezett, hogy a kormányok sosem könnyítik a munkájukat, sokkal inkább nehezíteni szeretnék.

Fontosnak tartottam feltenni a kérdést, vajon fizettek-e már információért? A válasz meglepett, hiszen míg három újságíró egyértelműen nemmel válaszolt, - indokként pedig az etikai elvet hozták fel - addig Bodoky Tamás elképzelhetőnek, adott esetben indokoltnak tartja a fizetést. Ő maga sosem adott pénzt információért, de felhozott egy példát, amikor szerinte érdemes lett volna anyagi áldozatot hozni a meglehetősen nagy horderejű információ fejében. A Wallraff-módszerről, valamint a fiktív személyazonosság, illetve a rejtett kamera/mikrofon használatával kapcsolatban is csak Bodoky Tamás hozott konkrét példát. Wirth Zsuzsa, említette ugyan, hogy eszébe jutott „beépülni” egy elmegyógyintézet alkalmazottjaként, ám az ötletet egyelőre nem tudta kivitelezni. A további két újságíró, ezen módszer használatát elképzelhetőnek tartja abban az esetben, ha más módon nem juthatnak információkhoz. A politikai erők által gyakorolt nyomás, valamint az újságírói függetlenség tekintetében kétféle véleménnyel szembesültem. Az [origo] két újságíróját saját bevallásuk szerint nem befolyásolják, míg Bodoky Tamás, valamint Mong Attila sokkalta rosszabbnak látja a helyzetet. Szerintük a magyar médiában

általánosságban a szerkesztőségeket előbb-utóbb eléri a tulajdonosi érdek, és lényegében mindkettejük távozását előző munkahelyükről való távozásához ez a jelenség okozta.

Ebben az esetben az újságírók általam előzetesen megismert munkássága alapján számítottam hasonló véleményekre. A jogi szabályozás és az új médiatörvény rendelkezéseit illetően szintén megjelent a két pólusra osztódás. A hírportál alkalmazottjai szerint őket nem gátolja, illetve segíti jobban a törvény, mint annak elődje, míg az atlatszo.hu kötelékéhez tartozó újságírók szerint a szabályozás túl szigorú, és bár bizonyos kérdéseket tekintve enyhült, az európai szabályozással nincs kellőképpen összhangban. A szakma szépségeit, előnyeit firtató kérdésre megjelentek egyéni tulajdonságokból fakadó válaszok is. Wirth Zsuzsa abban különbözik három férfi kollégájától, hogy nem politikai témákról és korrupciókról ír, hanem szociális ihletésű cikkekkel örvendezteti meg olvasóit. Számára fontos a téma képvisellete, a társadalmi hasznosság. Bodoky Tamás elsősorban a szakma változatosságát, az oknyomozói munka izgalmasságát emelte ki. Mong Attila szerint az embereknek joguk van megtudni, hogy mi az igazság, és kitartó munkával igenis lehet objektívan tájékoztatni. Pethő András pedig szintén izgalmasnak nevezte a műfajt, szakmájában pedig fő alapelvként a szilárd tények segítségével való bizonyítást emelte ki. Kíváncsi voltam arra is, kinek, milyen nehézségekkel kellett szembenéznie az eddig munkássága során. Bodoky Tamás többek közt őt ért fenyegetésekről beszélt, valamint arról, hogy milyen nehéz helyzetbe kerülhet egy újságíró, ha saját szerkesztősége is kihátrál mögüle. Kifejtette, szerinte Magyarországon pár év munka után minden oknyomozó újságíró ellehetetlenül a hatalmas politikai, illetve tulajdonosi nyomás miatt. Mong Atilla az általa írt könyv megalkotását tartotta a legnehezebb, ugyanakkor legszebb feladatnak is. Pethő András az Egy-Másért ügy kapcsán emelte ki, hogy abban az esetben sok olyan emberrel volt dolga „akik érezhetően egy másik világban élnek”. Furcsa volt számomra Wirth Zsuzsa válasza. Az újságíróhölgy bevallása szerint az ő számára a legnehezebb időszak a tanulás folyamata volt. Visszaemlékezései szerint nehezen tanulta meg a szakmát és elég sok idő telt, amíg már otthonosan mozgott a szerkesztőségben. A pályájuk kezdetére irányuló kérdésre számomra kissé meglepő válaszokkal szolgáltak. Tulajdonképpen egyik újságíró sem készült tudatosan

oknyomozó újságírónak (sőt Bodoky Tamás eredeti végzettsége agrármérnök tehát nem mediális területen szerzett először diplomát), hanem mindig egy-egy ügy sodorta őket az újságírásnak ezen irányába. Ezt követően pedig úgy döntöttek, hogy ilyen műfajú cikkeket írnak, mert érdekesnek találták kideríteni az igazságot a felmerülő kérdésekben, illetve izgalmasnak találták magát az oknyomozói munkát. Amikor a szakma nehézségei kerültek szóba, ott is nagymértékben egybehangzó volt a zsurnaliszták véleménye. Mindannyian kiemelték azt, hogy mennyire időigényes egy-egy cikk megalkotása illetve mennyi utánajárással jár egy ügy felgöngyölítése, miközben az elején még gyakorlatilag megjósolhatatlan az, vajon milyen „mélyre” jut a sztorival az újságíró. A mik a jó oknyomozó alapismérvei?- típusú kérdésekre is mindenkitől ugyanazokat a válaszokat kaptam. Eszerint nagyon fontos a jó emberismeret, a kitartás, a türelem, a jól tájékozottság valamint a hitelesség. Nagy hangsúlyt kell fektetni egy sztori jó tálalására is. Pethő András szerint egyáltalán nem elég önmagában a nagyfokú igényességgel megírt cikk, ahhoz még szükség van egy jó leadre, egy megfelelő és hangzatos címre is. Nagyobb lélegzetvétele cikkek esetében több részben kell leírni a történetet, emiatt fontos, hogy az egyes részek elolvassa után az olvasónak legyen kedve elolvasni a z újabb részeket is. Mindegyik újságíró egyet értett abban, hogy több éves tapasztalat szükséges az igazán jó írások megszületéséhez. El kell sajátítani különböző irányú ismeretek, mint például a számítógépes adatbázisok kezelése, valamint az interjúkészítés fortélyai. Ráadásul ez utóbbi az oknyomozó újságírók számára nehezebb, mint egy átlagos interjú készítése. Az interjú alanya ugyanis általában szívesen válaszol, sőt néha kifejezetten nagy kedvvel adja elő mondanivalóját, míg a tényfeltáró interjúk esetében általában kínos ügyekről van szó, így nehezen nyílnak meg a megkérdezettek. Különféle kisebb praktikákkal, trükkökkel kell információhoz jutni.

V. Összegzés

Dolgozatom zárásaként szeretném összefoglalni a kutatás során tapasztaltakat. Az oknyomozó újságírók hazánkban (miként a világon is) nagy horderejű ügyeket tárnak és tártak fel. Véleményem szerint szerepük igen fontos, hiszen ők segítenek ellenőrizni a mindenkori hatalmat és kíméletlenül rámutatnak a hibákra visszaélésekre. Az oknyomozó újságírók olyan eseteket próbálnak feltárni, amelyek valamilyen szempontból releváns információkat hordoznak a nagyközönség, a nyilvánosság számára, mert elmondanak valami jellemzőt a korról, amelyben élünk: korrupciót, hatalommal való visszaélést vagy nem szabályos működési formát mutatnak be átfogóan, a maguk összefüggéseiben; valami olyat, amit egyébként az érintetteknek érdekében áll elrejtteni. Hazánkban a médiatulajdonlások rendszerében javarészt külföldi tulajdonosokat találunk, de szép számmal találunk magyar tulajdonost is. Ebből következik, hogy a médiumok nagy része köthető valamilyen politikai oldalhoz. Önmagában egyébként nincs baj a pártokhoz közeli lapokkal és más orgánumokkal, itt a fogyasztó számára ugyanis világos, egyértelmű és látható a szerkesztői irányvonal és a tulajdonos közti kapcsolat. Ezekkel az orgánumokkal Magyarországon az a nagy probléma, hogy szerkesztőik sokszor nem hajlandók elfogadni az újságírás elemi szakmai követelményeit, nem alakult ki egyfajta míves, a „céh” szabályait tiszteletben tartó újságírás. A szakmai kérdéseket a magán-vagy üzleti érdekek sokszor megelőzik, és felülbírálják.

A két politikai oldal közti mély szakadék jól tükröződik a közéleti-politikai médiában, s a véleményformáló újságírók nem képesek közösen elfogadható szakmai követelményrendszert felállítani és betartani. Viszonylag sok kérdés képez vitát, például a forrásvédelem jogi keretei, az újságíró meddig mehet el, egy leleplező riport érdekében? Személyes meglátásom szerint az oknyomozó újságírás csak törvények, etikai normák keretein belül működhet. A sajtó, mint a negyedik hatalom visszaélésre, korrupcióra és igazságtalanságra hívja fel a közvélemény figyelmét, ezért teljes mértékben elvárt, hogy amennyiben lehetséges, munkáját erkölcsös módon, etikai szabályok alapján végezze. Az újságíró hivatásában a cél csak bizonyos esetekben szentesíti az eszközöket. Ha más módon nem szerezhetünk információkat, akkor indokolt az alkalmazásuk. Az újságíró folyamatosan döntések

előtt áll, ezért nagyon fontos, hogy minden esetben helyesen válasszon. A tisztességtelen, immorális vagy illegális kutatási módszerek alkalmazása semmilyen körülmények között nem indokolt. Nagyon fontos, hogy a szakma gyakorló tudomással bírjanak az újságírói munkát korlátozó törvényekről, etikai szabályzásokról. Arról nem is beszélve, ha ők, mint a hatalmasok leleplezői lépnek föl, abban az esetben a legkisebb vétségüket rögtön saját mentésére használná a másik oldal (ez sokszor meg is történik). Meglátásom szerint a külföldi (főként nyugati) helyzethez képest a műfaj nehezebb helyzetben van. Ám meg kell jegyezni azt is, hogy szinte minden héten napvilágra került egy-egy nagyobb ügy, az oknyomozó műfaj pedig szervesen beépült a mindennapjaink sajtója által közölt tartalomba. Ezen felül pedig a függetlenség problémájának megoldásaként érdemes megemlíteni a civil kezdeményezéseket látom működőképesnek. Az első ilyen portál, az atlatszo.hu, azt a külföldön már kiforrottabb modellt kívánja követni, miszerint, amennyiben egy médium civil támogatásokra, felajánlásokra támaszkodik, abban az esetben nem kell tartania attól, hogy bárki is beleszól majd a szerkesztőségi folyamatokba. Azt gondolom, az oknyomozó újságírás számára ez lehet a jövő (egyik) útja. Amellett, hogy az újságírók nehezebb helyzetben vannak, mint külföldi társaik (anyagi lehetőségek terén, a tulajdonosi nyomás miatt és az emberek bizalmatlansága okán), szerintem fontos felhívni a figyelmet a társadalommal szembeni visszaélésekre. A szakma képviselői a minél szélesebb körű tájékoztatás mellett kötelezték e magukat és mind a négy interjúalanyom kiemelte, hogy nagyon szeretik szakmájukat. Véleményem szerint méltán nevezik az oknyomozó újságírást a szakma csúcsának. Rengeteg különböző területen kell tájékozottnak lennie egy újságírónak, emellett pedig értenie kell az emberek nyelvén is, ahhoz hogy szóra bírja az informátort, figyelnie kell arra is, hogy a cikke jól legyen megírva (jó címet adjon neki, követhető, gördülékeny legyen a szöveg), valamint hogy mindenkivel a lehető legkorrektebb módon járjon elé és teljes mértékben meg legyen győződve arról, hogy amit ír, az nem tartalmaz valótlanyságot. Az oknyomozók legfőbb célja az igazság kiderítése kell, hogy legyen. Tapasztalatom és meglátásom szerint a műfaj egyre inkább népszerűbb lesz, a jövőben pedig több teret és figyelmet is kaphat lévén az újságírók által előállított információk egyediek, a tulajdonosok számára pedig mind olvasottság, mind márkáépítés szempontjából nagyon hasznosak.

Bibliográfia:

Írott források:

Bernáth László (szerk.): *Új Műfajismeret*. Sajtóház Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest, 2002. 71. old

Buzinkay Géza (szerk.): *A magyar újságíró múltja és jelene*. Acta Academiae Pedagogicae Agriensis, Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Scientiarum Medialium, Eger, 2006 EKF Líceumi kiadó

De Burgh, Hugo (szerk.): *Oknyomozó újságírás*. Jósöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2005

Mong Attila- Moskovits Ákos-Vajda Éva: *Oknyomozó Újságírás*, Hallgatói kézikönyv. Független Médiaközpont, Budapest, 2009

Wallraff, Günter : *Legalul*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986

Sükösd Miklós, Csermely Ákos (Szerk.) *A hír értékei, Etika és professzionalizmus a mai magyar médiában*, Média Hungária könyvek 2, 2001

Internetes források:

<http://www.origo.hu/itthon/20111201-transparency-international-nem-csokken-a-korrupcio-magyarorszagon.html> Letöltés dátuma: (2012-02-14)

<http://www.literatura.hu/irok/real/zola.htm> Letöltés dátuma: (2012-02-13)

<http://kivultagasabb.posttr.hu/a-legnagyobb-botranyok-es-leleplezesek> Letöltés dátuma: (2012-02-12)

<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=472> Letöltés dátuma: (2012-03-20)

<http://www.youtube.com/watch?v=fPIGz0mgTMA> Letöltés dátuma: (2012-04-03)

<http://www.libri.hu/konyv/a-csapatember.html> Letöltés dátuma: (2012-04-03)

http://media.mandiner.hu/cikk/20120301_felmeres_tovabb_csokkent_az_elektronikus_media_reklambevetele Letöltés dátuma: (2012-02-25)

http://www.kozigkut.hu/doc/szente_09okt.pdf Letöltés dátuma: (2012-04-05)

http://www.port.hu/a_bennfentes_the_insider/pls/fi/films.film_page?i_film_id=11194 :Letöltés dátuma: (2012-03-14)

http://www.mediakutato.hu/cikk/2001_02_nyar/07_valosag_nyomaban/02.html Letöltés dátuma: (2012-04-10)

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20050601/felfedte.html> letöltés dátuma: (2012-03-05)

http://www.port.hu/frostonixon/pls/fi/films.film_page?i_film_id=97567 letöltés dátuma: (2012-04-10)

<http://www.cbsnews.com/sections/60minutes/main3415.shtml> Letöltés dátuma:(2012-03-15)

<http://www.origo.hu/teve/20120408-elhunyt-mike-wallace-amerikai-teves-legenda.html> Letöltés dátuma:(2012-03-25)

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20110718-lehallgatasi-botrany-david-cameron-brit-miniszterelnok-szerepe.html>: (2012-04-02)

<http://www.forbes.com/profile/ruPERT-murdoch/> Letöltés dátuma: (2012-03-28)

<http://www.magyaraffia.eoldal.hu/cikkek/olajosok/az-olajugyek-nyomaban.html>
Letöltés dátuma: (2012-04-03)

<http://index.hu/gazdasag/magyar/2010/12/09/botranyok/> Letöltés dátuma: (2012-04-10)

<http://www.youtube.com/watch?v=fPlGz0mgTMA> Letöltés dátuma: (2012-04-03)

<http://www.libri.hu/konyv/a-csapatember.html> Letöltés dátuma: (2012-03-21)

http://hvg.hu/karrier/20110506_osszelopkodta_doktorijat_nemet_miniszter
Letöltés dátuma: (2012-04-14)

http://videotar.mtv.hu/Videok/2012/03/30/20/Exkluziv_interju_Schmitt_Pal_kozt_arsasagi_elnokkal.aspx

A rádió felvétel az alábbi linken hallgatható meg:

<http://www.youtube.com/watch?v=cBj4Wk0viMI> Letöltés dátuma: (2012-04-03)

http://bodoky.blog.hu/2010/06/07/a_szerzo_4 Letöltés dátuma: (2012-03-10)

[http://tasz.hu/adatvedelem/informacios/adatvedelem-olda/#Melyek Magyarorszag főbb adatvédelmi rendelkezései?](http://tasz.hu/adatvedelem/informacios/adatvedelem-olda/#Melyek_Magyarorszag_fobb_adatvedelmi_rendekezesei?)

<http://www.origo.hu/itthon/20101206-a-kozgep-es-a-fidesz-kapcsolata-a-ceg-tortenete.html> Letöltés dátuma: 2012-04-02

http://www.mgyosz.hu/gazdhirek/20100616/iranyito_b.htm A letöltés dátuma: 2012-04-23

<http://www.origo.hu/itthon/20110703-a-kozgep-es-az-eos-energetikai-terjeszkedese-simicska-lajos-es.html> : Letöltés dátuma: 2012-03-12

<http://www.origo.hu/itthon/20110703-a-kozgep-megbizasai-2011ben.html>(2012-03-13)

<http://www.origo.hu/itthon/20120119-a-kozgep-zrt-es-a-pro-aurum-zrt-kozotti-tulajdonosi.html> Letöltés dátuma: (2012-04-01)

<http://www.origo.hu/itthon/20120305-a-fidesz-gazdasagi-hatoszaganak-epulese-i-resz.html> Letöltés dátuma: 2012-04-01)

<http://www.origo.hu/itthon/20120306-fellegi-tamas-fejlesztési-miniszter-tavozasa-kapcsolata-simicska-lajos-es-nyerges.html> Letöltés dátuma: (2012-04-01)

<http://kmonitor.hu/adatbazis/cimkek/savoly-motorcentrum-fejleszto-kft/patyi-golffalu> letöltés dátuma : (2012-04-01)

<http://atlatszo.hu/magyarleaks/> Letöltés dátuma: (2012-03-23)

<http://www.origo.hu/techbazis/internet/20090417-warezrazzia-43-szerver-t-foglalt-le-a-nemzeti-nyomozó-iroda.html> letöltés dátuma: (2012-03-16)

<http://riss-europe.tripod.com/indexhu/id2.html> Letöltés dátuma: (2012-03-12)

<http://bodoky.blog.hu/> Letöltés dátuma: (2012-03-20)

<http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110822.html> Letöltés dátuma: (2012-03-17)

http://hvg.hu/itthon/20120111_Schmitt_doktori_disszertacio_plagium Letöltés dátuma (2012-04-10)

http://hvg.hu/napi_merites/20111223_orban_barroso Letöltés dátuma: 2012-03-18

Mong Attila: *János Vitéz a Gulágon*. Helikon Kiadó, Budapest, 2008.
http://bookline.hu/product/home.action?id=76604&type=22&_v=Mong_Attila_Janos_Vitez_a_Gulagon

Letöltés dátuma: 2012-03-18

<http://k-monitor.hu/adatbazis/cimkek/egymasert-egy-masert-ugy> Letöltés
dátuma: 2012-03-16

<http://www.origo.hu/itthon/20110511-gyogyszereszek-magyarorszagon.html>
letöltés dátuma: 2012-04-09

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20111107-magyar-szereplok-kanada-legnagyobb-emberkereskedelmi-ugyeben-riport-hamiltonbol.html> letöltés dátuma: 2012-04-10

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20120415-ledonhetetlen-a-magyar-csicskaszatok-piramisa-emberkereskedok-angliaban-masodik-resz.html> Letöltés dátuma: 2012-03-18

Mellékletek:

Interjú Bodoky Tamással, az atlatszo.hu főszerkesztőjével

Dr. Bodoky Tamás Richárd ⁴⁷ „szabadúszó újságíró. 1995-ben diplomázott a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karán, szakdolgozatát 1996-2001 között szabadúszó újságíró, a Magyar Narancs és az Internetto tudományos-technológiai újságírója, szerkesztője. 2001-től az Index tudományos-technológiai rovatvezetője, főszerkesztő-helyettese (2001-2006), főmunkatársa (2006-2010).

2003 - 2010 között a Pécsi Tudományegyetem bölcsészkarán működő Társadalmi Kommunikáció Program doktorandusz hallgatója, „A hírportál mint tömegmédiium – tájékozódás és médiahasználat az interneten” című PhD értekezését 2010-ben cum laude védte meg. A Médiakutató kommunikációelméleti szaklap szerkesztőbizottságának 2005 óta tagja, több tudományos publikáció szerzője, társszerzője.

A 2006 őszi tüntetések és zavargások során történt rendőri túlkapásokról szóló cikksorozataért 2008-ban Göbölös Soma Díjban, 2009-ben pedig Szabadság Díjban részesült. Az MVM-től offshore cégekhez került milliárdokról szóló cikksorozataért 2009-ben elnyerte a Minőségi Újságírási Díjat. A tizedik leggazdagabb magyarnak tartott Kovács Bence János zavaros múltjáról szóló cikkéért 2010-ben ismét elnyerte a Minőségi Újságírási Díjat. Tényfeltáró újságírói munkásságáért 2010-ben megkapta a Pulitzer-emlékdíjat. A 2006-os rendőri brutalitásról szóló cikksorozata könyvben is megjelent Túlkapások, címmel, majd a javított kiadás Túlkapások újratöltve címmel.

2009 óta a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar kommunikáció és médiatudomány tanszékének oktatója, egyetemi adjunktus. 2010 óta a Tilos Rádió Bádogdob című műsorának műsorkészítője. A Marshall Memorial Fellowship transzatlanti csereprogram és az Organized Crime and Corruption Reporting Project nemzetközi oknyomozó újságíró hálózat tagja. 2011 júliusa óta az atlatszo.hu oknyomozó portál főszerkesztője.”

⁴⁷ http://bodoky.blog.hu/2010/06/07/a_szerzo_4 Letöltés dátuma: 2012-03-10

– Hogyan lesz egy agrármérnökből oknyomozó újságíró?

– Ez elég érdekes történet. Biotechnológia szakon végeztem, de már egyetemista koromban is külsősként alkalmazott a Magyar Narancs. Végzés után egy évvel rádöbbsenem, hogy nem annyira szeretek én egész nap egy laboratóriumban üldögelni, sokkal jobban vonzott az újságírás. Rájöttem, hogy kíváncsi vagyok a világ dolgaira, akkoriban tudományról írtam inkább, 2001-ben az Indexhez is tudomány és technológia rovatvezetőként kerültem. Aztán láttam, hogy az újságírás legérdekesebb területe az oknyomozó újságírás. Elkezdtem cikkeket írni gazdasági visszaélésekről és egyéb ügyekről, majd 2006-tól foglalkozom teljes munkaidőben oknyomozással

–Milyennek látja a műfaj magyarországi helyzetét?

– Megmondom őszintén siralmasnak. Általában az újságírók egy-két évig tudnak színvonalas cikkeket írni, de egy idő után ellehetetlenülnek. Velem is ez történt az Indexnél.

– Pontosan mi volt az oka a távozásának?

– Séreلمezetem, hogy a sávolyi és a pátyi ügy⁴⁸ kapcsán megjelent egyik cikkemből húztak ki részeket a tudtom nélkül. Szerintem ez elfogadhatatlan. Én ezek után leírtam, hogyha ezek után ilyesmi nem történik, akkor szívesen dolgozom tovább az Indexnél, ebbe nem egyeztek bele, inkább elfogadták a felmondásomat.

– A szakmai képzést megfelelőnek találja?

– Nekem inkább az a gondom, hogy nagyon kevesen művelik az oknyomozást profi szinten Magyarországon. 10-15 ember tudnék mondani, aki ezzel rendszeresen foglalkozik. A fiatalok meg nem szívesen vágnak bele, hiszen elég rizikós szakma, és nem fizetik meg

– Az atlatszo.hu, ahol jelenleg főszerkesztőként dolgozik egy civil kezdeményezés. Honnan származott az oldal elindításának ötlete?

⁴⁸ <http://kmonitor.hu/adatbazis/cimkek/savoly-motorcentrum-fejleszto-kft/patyi-golfalu> letöltés 2012-04-01

– Azt láttam, hogy Magyarországon csak néhány kis hetilap, illetve pár internetes portál engedheti meg magának, hogy helyet adjon az oknyomozó újságírásnak, de ezeknél a médiumoknál sem ez a fő profil. Én azt láttam Amerikában és más országokban, hogy egyre inkább feltűnnek a civil kezdeményezésű portálok, amelyek felajánlásokból fedezik a kiadásait. Ez azért jó, mert nincsen tulajdonosi vagy politikai nyomás. Nagy kérdés azonban hogy képesek vagyunk-e elég adományt összegyűjteni ahhoz, hogy megfelelőképpen működhessünk.

– Eddig hogy’ halad a gyűjtés?

– Pár hónap alatt összegyűjtöttünk egy (a működés szempontjából) kisebb összeget, míg most a Soros Alapítvány fél évig támogat minket, ebből már tudunk fizetést felvenni és a sztorikkal foglalkozni. A probléma az, hogy arra nincsen anyagi keretünk, hogy külön tudjunk valakit foglalkoztatni, akinek csak pénzszerzés lenne a feladata, így viszont nekünk kell pályázatokat írunk, és az adminisztráció elég sok időt vesz el. Gondolkodunk pályázatokban, és különböző szervezeteket is meg szeretnénk keresni ez ügyben.

– Jelenleg hányan dolgoznak az atlatszo.hu-nál?

– Azért nehéz erre felelni, mert gyakran változik a csapat. Egyelőre az a helyzet hogy inkább egy-egy sztorit megrendelünk újságíróktól. Állandó alkalmazottként egy webmester, három jogász, egy ügyvezető igazgató és persze újságírók dolgoznak a szervezetnél.

– Úgy tudom, az atlatszo.hu rendelkezik kiszivárogtató funkcióval is, amely a MagyarLeaks 49nevet kapta. Hogyan zajlik ez pontosan, bárki küldhet be információkat?

– Azt gondolom, hogy a történelemben, a nagy ügyekben mindig is a kiszivárogtatás volt a legnagyobb segítség az újságírók számára. Bernstein és Woodward is nagyon kitartóan és sokat dolgoztak, de a Watergate-botrány soha nem

⁴⁹ <http://atlatszo.hu/magyarleaks/>:2012-03-23

derült volna ki, ha nincs olyan személy, aki folyamatosan informálja őket. A MagyarLeaks-en keresztül bárki küldhet nekünk anyagokat, anélkül, hogy felfedné a kilétét. Ha mi sem tudjuk, akkor nem is adhatjuk ki senkinek, ez így a legbiztonságosabb. Különböző fokú titkosítási módszereink vannak, abban az esetben, ha e-mailt küldenek nekünk, de ami nagyon érdekes, a titkosítást alig használják, és az információkat postán vagy ismerősökön keresztül juttatják el hozzánk.

– Milyennek látja a forrás védelmet az új Médiatörvény tekintetében?

– Ez elég sajtóságos, mert most a Médiatörvénybe bekerült egy olyan passzus, hogy a nyomozó hatóság az általa jelentősnek vélt ügyekben a források felfedésére kötelezheti az újságírókat. Az európai szabályozás szerint viszont ez csak abban az esetben történhet meg, ha a bíróság kimondja. Az atlatszo.hu-val bele is futottunk egy ilyen helyzetbe, amikor egy hacker-támadásról szereztünk információt, ennek kapcsán pedig engem megkeresett a rendőrség és köteleztek arra, hogy adjam ki a forrást, én ezt következetesen megtagadtam. Ezután pedig elvették azt a külső merevlemezt, amin a támadást bizonyító fájlok voltak. Az volt a szerencsénk, hogy az Alkotmánybíróság decemberben úgy határozott, hogy az új médiatörvénynek ez a része alkotmányellenes, így megsemmisítette ezt a részt. A parlament még erről nem szavazott, jelenleg nincs erről törvény.

– Mit gondol, helyes fizetni információkért, ön fizetett már?

– Én sosem fizettem, nem elsősorban elvből, hanem azért, mert nem volt rá elég anyagi forrás, de bizonyos esetekben elképzelhetőnek tartom, volt például egy esetem, amikor egy nagy Warez razzia⁵⁰ során a Nyomozóiroda lekapcsolta ezt a csoportot, de a vezetőjük külföldre menekült. Onnan üzent, hogy ő benne volt különböző sötét politikai ügyekben informatikusként, és erről szívesen beszél, de pénzt kért érte. Én említettem az Indexnél hogy ez érdekes lehet, de azt a választ kaptam, hogy nincs rá keret, és különben is azt mond, amit akar, ami egyébként igaz is, de szerintem ebben az esetben érdemes lett volna fizetni. Egy hétre rá az illetőt

⁵⁰<http://www.origo.hu/techbazis/internet/20090417-warezrazzia-43-szerveret-foglalt-le-a-nemzeti-nyomozo-iroda.html> letöltés dátuma:2012-03-16

fejbe lőtték, tehát a titkokat magával vitte a sírba, pedig ha akkor tudunk neki valamennyit fizetni, elképzelhető, hogy most valamivel okosabbak lennénk. Azért el kell, hogy mondjam, hogy alapján véve nem tartom helyesnek a fizetést az információért, mert azt gondolom, ez nem kereskedelem, itt az informátor a lelkiismeret furdalása miatt, vagy az igazság nyilvánosságra kerülésének érdekében cselekedjen úgy, hogy kiszivárogtat vagy titkokat árul el, és ne azért mert anyagi érdeke ezt diktálja.

– Álruhás módszert alkalmazott már, esetleg adta ki másnak magát?

– Álruhába nem öltöztem, de párszor adtam ki másnak magam, például mikor offshore cégek után nyomoztunk akkor én ügyfélként jelentkeztem be egy céghez, és ki volt találva nekem egy „mese” hogy miért van szükségem egy offshore cégre. Rejtett hangfelvételt készítettünk, mikor egy ügyész fenyegetett egy tanút a bíróságon, később letagadta, szóval erre szükség volt. Rejtett kamerát akkor használtunk, mikor a kuruc.info portál finanszírozásáról írtunk. Náluk a boltokban borítékos pénzért lehetett hirdetni, és nem adóztak utána, ami ugye törvénytelen.

– Melyek voltak a pályája legnehezebb ügyei, eseményei?

– Ezekből akadt néhány... A rendőri túlkapások⁵¹ ügye azért volt nehéz, mert a jobboldali nemzeti érzelműek úgy vélték, bagatellizálom a rendőrterror, a liberális érzelműek pedig azért nem voltak elégedettek, mert nem azt írtam, hogy „fasiszták”. Ott szimbolikus politikai nyomás alá kerültem. Az MVM-es ügyben top 100-as gazdag emberek kerültek a látókörömbé, akiknek messzire elér a kezük, a sávolyi történet pedig konkrétan maffiához volt köthető, ott nem csak jogi lépéseket tettek ellenem, hanem próbáltak megfélemlíteni is. Nagy volt a tét, több mint 30 milliárd forint az államtól és elég komoly konstrukciót dolgoztak ki ennek az eltüntetésére. Többször megfenyegettek, követtek az utcán, éreztették velem, hogy lehallgatnak, két hétig nem mertem kimozdulni a lakásomból, elég rémes volt.

– Mégsem hagyta abba a nyomozást, miért?

– Megmondom őszintén, feldühítettek, akkor már úgy voltam vele, hogy csak akkor állhatok meg, ha legyőzöm őket. Minden követ megmozgattam, és publikáltam a fenyegetéseket is a blogomon⁵². Úgy tanultam, ha ilyenkor használjuk a nyilvánosságot, akkor az segít. Bejött, mert így nem bántottak, hiszen ha történt volna velem valami, rögtön tudni lehetett volna, hogy kik voltak a tettesek.

– Hogyan látja az oknyomozó újságírás jövőjét Magyarországon?

– Nagyon elégedetlen vagyok a helyzettel, most a profitorientált kereskedelmi médiumok nem fektetnek túl nagy hangsúlyt a műfajra, és emellett időnként korlátozzák is az újságírókat, a közszolgálati médiumokat pedig a kormány fogja vissza. Ezen kívül pedig gyakorlatilag mindenhol ott van a politikai érdek, és a témákhoz való viszonyulásban is ez látszik. Van olyan jobboldali újság, amely nagyon színvonalas oknyomozó riportokat írt, míg ellenzékben volt a Fidesz, de azóta gyakorlatilag nevetségessé váltak. Mindenesre én hiszek az olyan civil kezdeményezésekben, mint az atlatszo.hu, mert mi nem függünk a tulajdonostól, a

⁵¹ <http://riss-europe.tripod.com/indexhu/id2.html> Letöltés dátuma :2012-03-12

⁵² <http://bodoky.blog.hu/>

hirdetőktől vagy bármely párttól, és eddig azt tapasztalom, hogy az emberek tisztelik ezt és megéri ezzel foglalkozni.

– **Mi ebben a szakmában az ön számára a legvonzóbb?**

– Én nem a pénzért csinálom, mert ha elmennék PR-esnek vagy politikai propagandistának, akkor jóval többet kereshetnék, de engem ez a szakma vonz. Izgalmas kideríteni az igazságot, és végére járni az ügyeknek. Szerintem a társadalom megérdemli, hogy tudomást szerezzen a visszaélésekről, korrupciókról.

– **Milyen konkrét társadalmi következményei lettek az Ön cikkeinek?**

– A rendőri túlkapások esetében végre belátta a baloldal is, hogy amit a rendőrök csináltak, az nem volt rendben, az MVM-es ügy dominót indított el, lényegében amiatt indultak a BKV-nál is a feljelentések. A Sávolypáti ügynél pedig konkrétan 30 milliárdot spóroltam az államnak. Összességében örülök annak, hogy most már el fognak gondolkodni ezek az emberek, hogy meddig mehetnek el anélkül, hogy címlapra kerülnének, működik tehát a sajtó „örkutya” szerepe.

Interjú Mong Attilával, az atlatszo.hu újságírójával

Mong Attila 1995 óta újságíró. Korábban a Magyar Rádió (2010-2011), az Inforádió műsorvezetője (2000-2010), a Spiegel-csoporthoz tartozó Manager Magazin főszerkesztője (2005-2007) . Dolgozott a Figyelőnél (1999-2005), a Magyar Televíziónál (1998-2000) és a Magyar Rádiónál (1996-1998) 2003-ban a Göbbölyös József Soma díjat, 2004-ben pedig a Joseph Pulitzer-emlékdíjat nyerte el.

Könyvei:

János vitéz a Gulagon (Helikon 2009)

Oknyomozó újságírás (társszerző: Vajda Éva, Független Média Központ, 2009)

Az ártatlanok kora. (Index-könyvek, 2010)

– A munkátokban milyen változást hozott a médiatörvény?

–A nyomtatott és az internetes sajtó korábban elsősorban a bírói gyakorlattal szembesült a helyreigazítási és egyéb eljárások során. Most már a hatóság felügyeli ezt a kérdést.

– Szerinted a közérdekű adatok hozzáférése mennyire biztosított hazánkban?

– Az a furcsa helyzet, hogy törvényekben nincs hiány, a szabályozás kellő mértékű, csak a gyakorlatban azzal szembesülünk, hogy teljesen egyértelműen közérdekű adatokért pereskedni kell, és ez csak a költségeket növeli. Ezen felül, ha tehetik, akkor megnehezítik az adatok hozzáférését, rendezetlen struktúrában találunk nagyon nehezen kereshető adatbázisokat. Szerintem ez direkt nehezítés, azért hogy sok munkaóránk menjen erre, ez sok kiadást jelent a szerkesztőségnek ráadásul az újságíró addig mással foglalkozik és ez jelentős kiesés. Tudatosságot vélek felfedezni e mögött, a kormányoknak nem érdeke, hogy hozzáférjünk az adatokhoz, és ezen akadályokkal az újságírók kedvét szeretnék szegni.

– Milyennek látod az oknyomozó újságírás helyzetét Magyarországon, más országokhoz képest?

– Meglátásom szerint, a bizalmatlanság a legnagyobb probléma, olyan társadalomban élünk, ahol az emberek nagyobb része nem bíz a másokban⁵³, így nehéz dolguk van az újságíróknak, hiszen az emberek nem bíznak a nyilvánosság képviselőiben és ennek következtében az általuk előállított tartalmat sem tartják hitelesnek. Ezen kívül módszertani problémákkal is szembesülök, gyakran látok olyan cikkeket, melyek esetében nem megfelelően néztek utána az információknak. A magyar sajtóban a tulajdonosok általában oligarchák, nagy cégek, szakmai befektetők hiányában pedig félok, hogy a tulajdonosi érdek előbbre való, mint a szakmai kritériumok. Nehézkedek a „kényelmetlen” dolgok feltárása. Hosszú távon, márkaépítés szempontjából előnyös ugyan támogatni az oknyomozó írásokat, de elég nehezen számszerűsíthető a cikkek haszna.

– Szerinted mennyire nagy a politikai nyomás az újságírókon?

– Ez összetett kérdés. Főként azért nehéz a munkánk, mert az emberek a politikai hovatartozásuktól függően adnak hitelt egy-egy információnak. Minden hitkérdéssé válik, ilyen például most Schmitt Pál plágium ügye (az interjú idején Schmitt Pál még hivatalban volt). Már az első HVG-s cikk⁵⁴ megjelenésekor tudni lehetett, hogy mi lesz ennek az ügynek a vége, mégis a jobboldali szavazók nagy része nyilvánvaló hazugságként kezelte a sztorit. Vagy említhetném azt is, mikor én publikáltam a Barroso-levelet⁵⁵. Sokan vádoltak azzal, hogy nem mondok igazat, hogy én írtam a levelet, pedig ez fejléccel, bélyegzővel, aláírással ellátott dokumentum.

⁵³ <http://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110822.html> Letöltés dátuma: 2012-03-17

⁵⁴ http://hvg.hu/itthon/20120111_Schmitt_doktori_disszertacio_plagium Letöltés dátuma: 2012-04-10

⁵⁵ http://hvg.hu/napi_merites/20111223_orban_barroso Letöltés dátuma: 2012-03-18

– Milyennek látod az oknyomozói szakma képzését?

– Őszintén? Katasztrofális. Kezdjük ott, hogy nincsen külön újságíró szak Magyarországon. Pedig bárki bármit mond azért ez szakma, amelynek megvannak a maga szabályai és módszerei. Most az a helyzet, hogy a kommunikáció szak szakirányaként lehet felvenni írott sajtót, szerintem így nagyon nehéz jó újságírókat képezni. Kis csoportokban kellene folyamatosan gyakorlati feladatokkal tanítani, állandóan „dolgoztatni” a hallgatókat, hogy megtanulhassák az újságírói módszereket.

– Szerinted merre halad az oknyomozó újságírás, mi hoz jövő a műfaj számára?

– Szerintem az egész médiapiac át fog alakulni. Jelenleg a drága pénzen előállított információ a neten két perc alatt szétterjed, ha úgy tetszik, demokratizálódik. Azért azt is látni kell, hogy most szűkül a reklámpiac, több médium is be fog majd dőlni, ezen kívül pedig szükség van az internetes médiumok üzleti modelljének megalkotására. Megfigyelhető hogy korábban az internethasználók a számukra szükséges információkat a portálokon keresték először, most a közösségi oldalakon (hazánkban elsősorban a Facebookon) böngésznek és osztják meg ezeket a tartalmakat. Az ilyen oldalak ugyan hoznak olvasót a portáloknak, de el is visznek. Ha valaki megoszt egy cikket a Facebookon, akkor lehet, hogy csak ott szereplő cikk leadjét vagy összefoglalóját olvassák el az ismerősei, nem pedig az egész cikket. Ez azért fontos, mert ebben az esetben az olvasó nem jön el az oldalunkra, így pedig nem látja a hirdetéseinket. Tisztázatlan, hogy milyen mértékben pártolnak át és hogy kinek, hogyan éri meg jobban, ezek a viszonyok előbb-utóbb szerintem rendeződni fognak majd. Én az olyan civil kezdeményezésekben, mint mondjuk az atlatszo.hu látok lehetőséget, de ez csak egy út, biztosan lehet másképp is. Persze a médiapiac szereplőinek rá kell jönniük ennek a mikéntjére

– A pályafutásod során mik voltak a legnehezebb pillanataid? Kerültél etikai dilemma elé?

– Ha megnézed a pályámat, engem gyakorlatilag mindenhol kirúgtak, vagy eljöttem. Van egy – szerintem túlságosan is – fejlett igazságérzetem, ennek köszönhetően én szakmai kérdésekben nem engedek, a legutóbbi váltásomnak is ez az oka tulajdonképpen, de bővebben nem szeretnék róla beszélni. Szakmailag a legnehezebb a *János vitéz a Gulágon*⁵⁶ című könyvem volt. Itt egy hatvan évvel ezelőtti eseményt kellett rekonstruálnom dokumentumok, illetve emberi források segítségével, így történelmi tudásomat is be kellett vetnem, illetve módszertanilag is ez volt a legnehezebb, de el kell, hogy mondjam, hogy a legnagyobb élvezetet is ez a munkám nyújtotta.

⁵⁶ Mong Attila: *János Vitéz a Gulágon*. Helikon Kiadó, Budapest, 2008. [http://bookline.hu/product/home.action?id=76604&type=22&v=Mong Attila Janos Vitez a Gulag on](http://bookline.hu/product/home.action?id=76604&type=22&v=Mong%20Attila%20Janos%20Vitez%20a%20Gulag%20on) Letöltés dátuma: 2012-03-18

Interjú Pethő Andrással

– Szerinted miben sajátos az oknyomozó újságírás helyzete Magyarországon?

– Több dologban is le vagyunk maradva. Az anyagi lehetőségeink egészen mások, mint mondjuk az Egyesült Államokban. Újságíróknak, persze ez a gazdasági helyzetből is adódik. Ezen kívül pedig a szaktudás hiányát is tapasztalom.

– Miben látod ennek az okát?

– Az oktatásban lehetne ezen segíteni. Nekem is nagyon ok mindenre magamtól kellett rájönnöm, ha ez intézményi képzésben zajlana, talán egyes újságírók nem lennének ennyire felkészületlenek. Emellett sokszor lehet találni olyan cikkeket, amelyek tele vannak sejtetéssel, rendelkeznek bizonyos irányú politikai dőlésszöggel. Szerintem ezen is lehetne változtatni.

– Magyarországon nehéz a közérdekű adatokhoz hozzáférni?

– Szerintem ez minden országban problémát jelent. Sokszor találkozom azzal a jelenséggel, hogy az adatokat nem kereshető formában közlik és sok időt vesz igénybe az azokon való eligazodás.

– Népszerűnek tartod ezt a műfajt Magyarországon? Mennyire olvasottak az oknyomozó cikkek?

– Én úgy látom, hogy a jól megírt cikkeket nagy népszerűségnek örvendenek. Online médium lévén, a kattintások számítanak, ugyanakkor ez nem mutat valós képet az olvasottságról, hiszen az hogy rákattintok valamire, nem jelenti automatikusan azt, hogy el is olvasom. A megosztások és a kommentek száma már realisabb képet ad arról, hogy az olvasóközönségnek mennyire tetszett a cikk. Előfordult már, hogy többen olvasták a nyomozó műfajú cikkeket, mint a többi anyagot az oldalon.

– **Hogyan látod a forrásvédelem, illetve a közérdekű adatok hozzáférhetőségének jogi szabályozását az új médiatörvény után?**

– Személyesen nem tapasztaltam sem pozitív, sem negatív hatását a médiatörvénynek. A forráskezelés fontos kérdés, én például névtelen források használata esetén is szoktam utalni arra, hogy a forrásomnak mi a viszonya az információhoz, de sem nevet, sem titulust nem árulok el, így megőrzöm az inkognitóját. A közérdekű adatokra egy példa: a minap egy nagy állami cég szerződéseit böngésztem. Az interneten hozzáférhető, de több ezer szerződés egyenként pdf formátumban van feltüntetve, sem cég, sem dátum nem volt megadva, csak egy több számjegyből álló azonosító. Rettenetesen nehéz benne keresni, az összes fájlt át kell „nyálazni”, hogy eredményre jussak. Szerintem egyszerűbb módon is közzé tehetnék ezeket az adatokat.

– **Volt már bírósági eljárásod a cikkeid miatt?**

– Sosem pereltem és engem sem pereltek, még csak helyreigazításom sem volt. Követem azt a definíciót, miszerint, akkor adok ki a kezemből egy cikket, ha a publikálás pillanatában minden megvan okom azt hinni, hogy amit írok, az igaz. Mindig megkeresem azokat is, akikről írok. Sokan úgy gondolják, hogy ez nem jó, mert az illető képes, úgymond, megőlni a sztorit. Én ezzel nem értek egyet. Mielőtt közlök egy cikket, minden információt többször is alaposan ellenőrzök.

– **Melyek voltak a legnehezebb pillanatok a pályád során?**

– Leginkább Egymásért Egy-Másért-ügy⁵⁷ kapcsán éreztem magam néha kellemetlenül. Olyan emberek közé kerültem, akiknél éreztem, hogy azok emberek egy egész más világban élnek.

⁵⁷ <http://k-monitor.hu/adatbazis/cimkek/egymasert-egy-masert-ugy> Letöltés dátuma:2012-03-16

– Hogyan látod az oknyomozó újságírás jövőjét Magyarországon?

– Szerintem minden nehézség ellenére az újságoknak szükségük van a műfajra, mert ez az egyik eszköz arra, hogy különleges, egyedi értéket állítsanak elő. Szerintem egy független, józanul gondolkodó szerkesztőség invesztál az oknyomozó újságírásba. Azt is gondolom, hogy népszerű és működőképes ez a terület.

– Mit szeretsz a legjobban az oknyomozásban?

– Komoly szellemi izgalmat ad. Elindulsz egy apró információból vagy egy saját magad által feltett kérdésből, és aztán a végén eljutsz egy szép kerek történetig. Szeretek a dolgok végére járni, és megismertetni másokkal az igazságot.

Interjú Wirth Zsuzsával, az origo újságírójával

– Miért választottad ezt a műfajt, mit szeretsz benne leginkább?

– Szerintem az újságírásnak az oknyomozó műfaj a csúcsa, úgyhogy ez nem feltétlenül választás kérdése, hanem egyrészt azé, hogy a szerkesztőség megengedi-e neked, hogy néha akár hetekre is elvonulj egy-egy sztorin szöszölni, másrészt azé, hogy az ilyen utánajárós témák érdekelnek-e. Nem mindenkinek fekszik; van, aki hírszerzőnek a legjobb, hosszabban nem szeretne egy-egy történetre vagy problémára koncentrálni. Én viszont éppen ezt szeretem benne: jó dolog mélyre ásni magad egy olyan témában, amellyel jó eséllyel még nem foglalkoztak, vagy ha igen, akkor messze nem bontották ki minden részletét, és bőven van még kutakodnivaló, vagy olyan kérdés, amelyre egyelőre nincs válasz. Jó érzés megtalálni a válaszokat a kérdésekre – persze csak ha minden jól megy, és minden sikerül –, és jó érzés utána egy élvezhető sztorivá formálni az információkat, ülni felette egy kicsit és jól megírni, nem pedig csak úgy összedobni, mint a napi hírek legnagyobb részét.

– Szerinted milyen az oknyomozó újságírás helyzete Magyarországon?

– Szerintem nem sok embernek van lehetősége és kedve megtanulni, szóval a műfajt egyáltalán nem sok újságnál és egyáltalán nem feltétlenül megfelelő minőségben művelik. Kevés embert hagynak egy-egy történetre rápörögni, és talán kevesen is képesek arra, hogy ezt jól csinálják. Úgyhogy nem rózsás a helyzet. Ez nagyon drága műfaj: Nyugaton vannak olyan oknyomozó újságírók, akik ezt hivatásszerűen űzik, egy-egy igazán jó sztorin akár egy évet is dolgoznak, mire cikkeket (vagy könyvet) írnak belőle. Ez nálunk elképzelhetetlen, biztos vagyok benne, hogy sok újságíró attól is boldog, ha egy hétig foglalkozhat egy sztorival. Ha én, mondjuk, két hónapig akarok kutatni egy témában, addig tulajdonképpen olvasót nem hozok, híreket nem termelek, mégis fizetik a munkámat. Az ilyen elvonulós munka ára az is, hogy a napi feladatokat a kollégáid végzik el helyetted, szerintem itthon részben emiatt sem tömegesen elterjedt a műfaj. Az is kérdéses, hogy mekkora

olvasótábora akad egy többhónapos munkával összerakott cikknek, ami mondjuk valamilyen bonyolult korrupciós ügyet tár fel.

– A forrásvédelmet (és egyáltalán a munkátokat) milyen mértékben befolyásolja az új médiatörvény?

– Semmilyen jelét nem vettem észre, hogy az új törvény bármibe is bezavarna. Nem végzem másként a munkámat azóta, nem ütköztem több falba, mint eddig, nem kaptam más utasítást a főnökeimtől, mint eddig. Nagyon kis szelete az a lehetséges eseteknek szerintem, amikor a médiatörvény igazán problémát jelenthet. A források védelme eddig sem volt éppen ideálisan szabályozva, tudomásom szerint például a nyomozó hatóság végzéssel kötelezhet engem arra, hogy kiadjam a forrásaimat – ha nem teszem, jogszabályt sértek –, és ez nem az új médiatörvénytől függ, eddig is így volt. Ettől a törvénytől nincs vége a sajtószabadságnak, szerintem.

– **Mit gondolsz a Wallraff módszerről, aztán másnak adni ki magadat, rejtett kamera/mikrofon?**

– Ezek nagyon izgalmasak, és szélsőséges esetekben szerintem megengedhetők. De tényleg csak akkor, hogyha nagyon sok múlik egy adott információ megszerzésén, és ha más módszerrel biztosan nem lehet hozzájutni. Alapvetően ellenkezik ugyanis az újságírói elvekkel szerintem, hogy másokat így vagy úgy, de félrevezetsz, miközben dolgozol, ez nem tisztességes módszer. Ezért írtam, hogy csak rendkívüli esetben lehet ilyesmit használni. Azért is, mert veszélyes is lehet. Áruhában szerepet játszani, másnak kiadni magad, egyszóval hazudni nem könnyű, akárki nem tudja megcsinálni. Rejtett kamerával is könnyű lebukni.

Én még nem használtam ilyen módszereket, bár egyszer felmerült: egy olyan esetben, amikor más módon biztosan nem lehetett volna információhoz jutni. Arról volt szó, hogy nagyon jó lenne alaposan feltérképezni, hogy a pszichiátriai betegek vagy a fogyatékkal élők elzárt nagy intézeteiben milyen viszonyok uralkodnak. Ezek elzárt világok, senki nem láthat beléjük, és pont ezért jó eséllyel büntetlenül elképesztő visszaélések is történhetnek. Egy-egy borzalmas eset kerül csak be a sajtóba, de az biztos, hogy ez csak a jéghegy csúcsa. Úgyhogy gondolkodtunk rajta egy darabig, hogy gondozóként, takarítóként, vagy bármilyen kisegítő állásban be

lehetne-e jutnom dolgozóként egy fogyatékos otthonba vagy elmeógyógyintézetbe. Sajnos kiderült, hogy egyszerű jogi akadály van: nem lehetett volna megoldani legálisan, hogy munkát vállaljak, miközben van már egy adózó állásom mint újságíró. És akkor még nem is beszéltünk arról, hogy milyen nagyon nehéz lett volna beépülni. De akkoriban nagyon mozgatta a fantáziámat ez az ötlet, de sajnos le kellett tenni róla, legalábbis egyelőre.

– **Általában szociális témákban írod a cikkeidet. Miért fontos ez számodra?**

– Hát erről nem tudok sok indoklással szolgálni, érdekel. Nem érdekel viszont a politika. A korrupció felderítése nagyon érdekes terület (egy kicsit én is belenyúltam, néhány éve több cikket is írtam arról, hogy hogyan, milyen kiskapukat kihasználva játszottak ki önkormányzati bérlakásokat haveroknak az erzsébetvárosi önkormányzatnál Hunvald György polgármestersége alatt.) Azóta nem futottam bele ilyen témába. A szociális területet szerintem nem szabad alábecsülni, nagyon-nagyon sok emberhez, az életéhez sokkal közelebb állnak ezek a sztorik, mint mondjuk, egy honvédelmi minisztériumi tulajdonban lévő épület titokzatos eladásának részletei. Szóval engem mindig inkább érdekeltek az olyan történetek, amelyek sok embert minél közvetlenebbül érintenek. A kanadai cikksorozat például egy olyan jelenségről szól, amelyik alsó hangon is magyarok tízezreit érinti.

– **Két cikkedért⁵⁸ kaptál Minőségi Újságírási Díjat, mit jelent számodra az elismerés?**

– Hát nagyon örülök nekik, reméltem, hogy egyszer észrevesz engem a díjat odaítélő bizottság. Az első esetben bevallom, őszintén meglepődtem, mert a cikk mögé befektetett munka nem volt olyan óriási, hiszen gyakorlatilag két nap alatt készült el. Ott inkább a témaválasztás vonzhatta be az elismerést, azt hiszem, mint a szakmai bravúr. A kanadai cikkekénél több volt a befektetett munka és szerintem a feltárt információ is, amellet, hogy a téma is élő. Ami furcsa volt, hogy a „külső”, tehát nem a főnökeimtől vagy a munkatársaimtól érkező elismerés furcsa módon megnövelte a renomét a szerkesztőségben is.

– **Melyek voltak pályád legnehezebb pillanatai, mind szakmailag, mind erkölcsi-etikai szempontból?**

– Hát kifejezetten egy ilyen pillanat nem jut eszembe. Nem volt könnyű megtanulnom az újságírás csínját-bínját. Az egyetemi oktatás nem adott kézzelfogható tudást a kezembe, amikor bekerültem egy szerkesztőségbe, csak kapkodtam a fejem, mindenkitől félttem. Éveken át éreztem magam teljesen fejlődésképtelen zöldfűlűnek, nem szívesen kezdeném előlről.

– **Szerinted mennyire függetlenek az oknyomozó újságírók?**

– Nem tudok erre a kérdésre válaszolni igazán, nincs tapasztalatom. A függetlenségedet veszélyezteti, hogy ha egy fontos vagy magát annak gondoló ember felhívja a főszerkesztőmet, és rosszakat mond rólam? Ilyen már előfordult, de meg nem ijedtem tőle, és nem is éreztem emiatt soha a főnökeim felől rám nehezedő nyomást. Erről biztos több tapasztalata és határozottabb véleménye van annak, aki kifejezetten szeret politikáról írni. Az újságíró függetlensége pedig a lapja

⁵⁸ <http://www.origo.hu/itthon/20110511-gyogyszertesztek-magyarorszagon.html> letöltés dátuma: 2012-04-09
illetve: <http://www.origo.hu/nagyvilag/20111107-magyar-szereplok-kanada-legnagyobb-emberkereskedelmi-ugyeben-riport-hamiltonbol.html> letöltés dátuma: 2012-04-10

függetlenségétől függ, nálunk nem nagyon vannak freelancerek⁵⁹. Ha a tulajdonosod mondjuk Pintér Sándor, vagy a lapod Pintér Sándortól függ bármilyen módon, akkor nyilván nem te leszel az, akinek megengedik, hogy Pintér Sándor gyanús ügyeit kapargasd.

– **Miben különbözünk külföldtől (mármint oknyomozó újságírás tekintetében)?**

– Sokkal több idő, fizetés és megbecsülés jut a nyugati oknyomozó újságíróknak, ott van, akinek ez kifejezetten a szakmája, semmi mást nem csinál. Most van egy sztori, amelyen több országból is dolgoznak újságírók – egészségügyi témában –, köztük én is. A holland és a francia újságíró, aki részt vesz a dologban, megállás nélkül ezen a sztorin pörög: ők szabadúszók, nem csinálnak semmi mást, csak ezt, és fél éven át csak ezzel foglalkoznak. Van idejük és pénzük más országokba is elutazni egy interjú vagy egy kis infó kedvéért, és összehasonlíthatatlan, hogy mennyivel több energiát tudnak beletenni a munkába, és mennyivel több információt is tudnak gyűjteni így.

Én, ha kutatok valamilyen nagyobb témában, azért közben néha be vagyok osztva hétvégi, hajnali ügyeletbe kishíreket írni, ha lemond Schmitt Pál, akkor nekem is azzal kell foglalkoznom ugyanúgy, mint mindenki másnak. Ez nem panasz, nyilván nyugaton ideálisabb a helyzet, de azért itt sem lehetetlen. Ha elég ügyes vagyok és meg tudom győzni a főnökeimet arról, hogy nekik jó lesz, ha engem hagynak dolgozni egy témán, akkor csinálhatom nyugodtan.

– **Volt már hogy fenyegettek, ha igen, miért, hogyan?**

– Még nem, és remélem, így is marad. Bár a mostani cikk⁶⁰ miatt, mely a kanadai sztori angliai folytatása egy ott működő emberkereskedő hálózatról, kicsit izgulok...

⁵⁹ Szabadúszó újságíró

⁶⁰ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20120415-ledonthetetlen-a-magyar-csicskaszatokat-piramisa-emberkereskedok-angliaban-masodik-resz.html> Letöltés dátuma: 2012-03-18

– Pereltél már, vagy pereltek, ha igen miért?

– Egyszer pereltem, egyszer pereltek, mindkettő még folyamatban. Én pereltem be a TASZ segítségével Schmitt Pál hivatalát, amiért a kegyelmi határozatok másolatait nem adták ki a kérésemre, holott szerintünk ez egyértelműen nyilvános és közérdekű információ. A másik per, rágalmozás miatt indult ellenem, és azt hiszem, 16 másik újságíró – egyszóval a teljes magyar sajtó – ellen, mert még 2004-ben különféle orvosi papírok és egy civil szervezet elmondása alapján egy gyerekbántalmazási ügyről számoltunk be. Egy gyerekét állítólag szíjjal verő apáról volt szó a történetben, az apa szerint mindez nem igaz, ezért pert indított. Amikor ezt írtam, még gyakornok voltam, de az ítélet máig nem született meg. Meglátjuk.

– Hogyan látod a szakma jövőjét?

Remélem, csak egyre jobb lesz. Lenne még mit fejlődni, remélem, nem kerül leszálló ágba a tényfeltárás.

– Megfelelőnek tartod az újságíró képzést?

– Távolról sem. A kommunikáció szakokat elvégezni könnyű, újságíróvá válni nehéz, és egyáltalán nem mindenki alkalmas rá, csalódni pedig nagyon rossz. A saját újságíró képzésem nagyon érdekes, és kellemes öt évet adott nekem, de semmit nem tudtam a tudásból hasznosítani a gyakorlatban. Egyetlen haszna volt: írásgyakorlat órára egy újságíróhoz jártam, aki beajánlott gyakornoknak, és így kezdődött a pályám.